

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МАРТИНЮК ОЛЕКСАНДР ІГОРОВИЧ

Допускається до захисту:

завідувач кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,
д.е.н., доцент

_____ Валерія ЛИМАР

« _____ » _____ 2023 р.

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВИМІР ОБОРОННОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Магістерська робота

Керівник:

Паніна І. Г., старший викладач
кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:
Кулявець В.Г., к.е.н., доцент

_____ (підпис)

Вінниця - 2023

АНОТАЦІЯ

Мартинюк О.І. Євроатлантичний вимір оборонного сектору України. Спеціальність 291 “Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональної студії”, освітня програма “міжнародні відносини та медіація в умовах конфліктного врегулювання”, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2023.

У магістерській роботі досліджено євроатлантичний вимір оборонного сектору України. Автором було зроблено акцент на визначення основних напрямів співпраці сторін, проаналізовано вплив інтеграції України до НАТО на реформування сил оборони та їхній стан під час війни з росією. Автором було розглянуто основні теоретичні підходи до цього процесу, порівняно реформи за періодами, а також запропоновано перспективні напрямки реформування безпекового та оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Ключові слова: Збройні Сили України, НАТО, євроатлантична інтеграція, оборонний сектор, Україна.

108 с., 12 рис., 76 джерел.

Рис. 2, Бібліографія: 104 найм.

ABSTRACT

Martyniuk O. Euro-Atlantic dimension of Ukraine's defence sector. Specialty 291 International relations, Social Communications and Regional Studies. Educational program: International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions. Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2023.

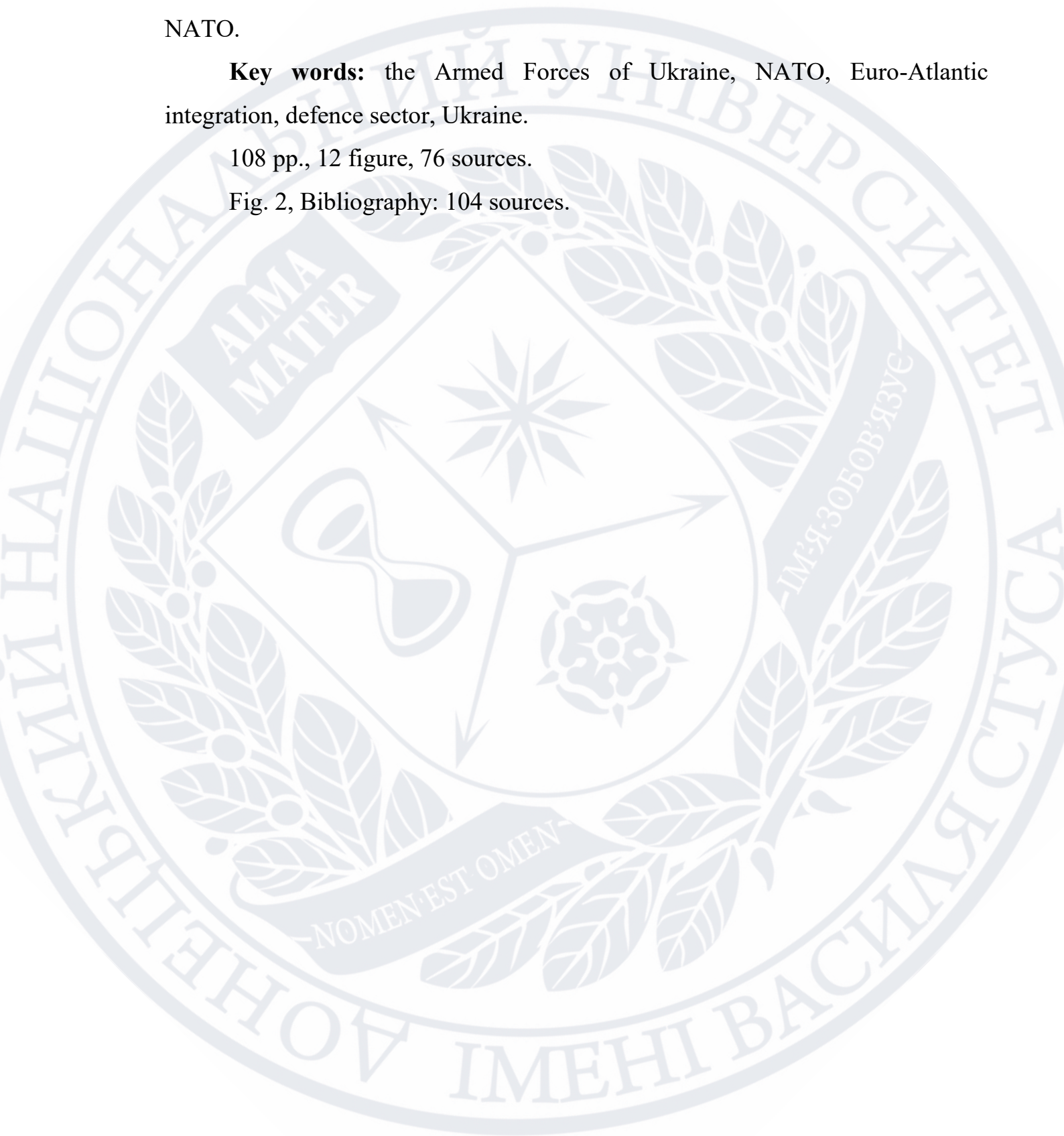
The master's thesis examines the Euro-Atlantic dimension of Ukraine's defence sector. The author's main focus is on determining the main directions of party's cooperation. The influence of integration with NATO on reform of defence forces and its state under the Russian-Ukrainian war conditions have been identified. The author analyzes the main approaches to this process, compares

reforms in different periods, and proposes the perspective directions of the reform of Ukraine's security and defence sectors in the context of the cooperation with NATO.

Key words: the Armed Forces of Ukraine, NATO, Euro-Atlantic integration, defence sector, Ukraine.

108 pp., 12 figure, 76 sources.

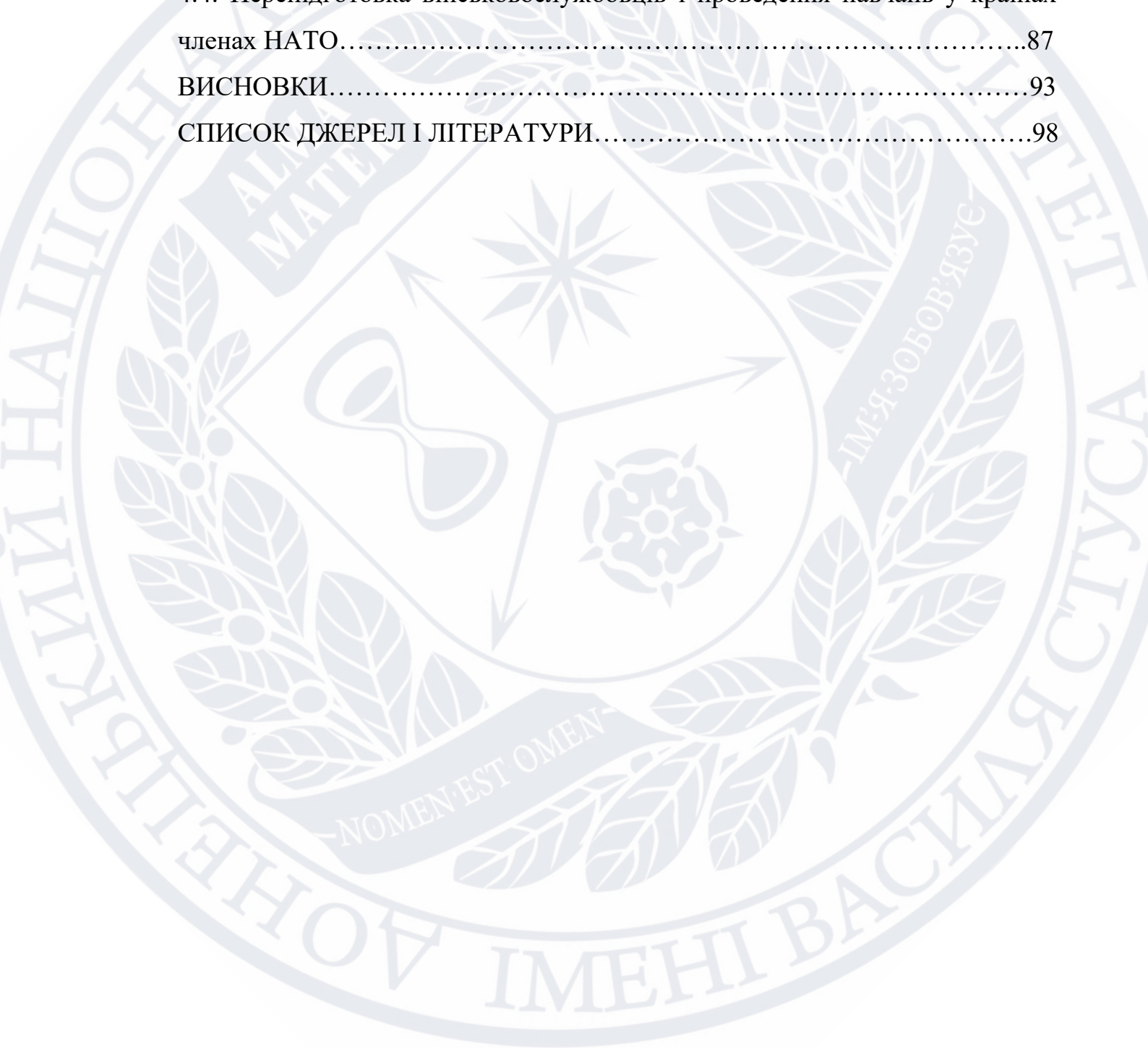
Fig. 2, Bibliography: 104 sources.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ....	11
1.1. Євроатлантичний вектор у міжнародно-політичних дослідженнях. Методологічні засади дослідження.....	11
1.2. Джерельна база дослідження.....	20
1.3. Основні напрями співпраці України з НАТО та інституційно-правова основа співробітництва.....	27
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ НАТО.....	36
2.1. Воєнна доктрина України і перспектива членства в НАТО.....	36
2.2. Стандарти НАТО.....	43
2.3. Формування та розвиток логістики.....	49
2.4. Аналіз сучасної тактики ведення бою.....	52
2.5. Розвиток облікової системи.....	54
РОЗДІЛ 3 АСИМІЛЯЦІЯ ОЗБРОЄННЯ І ТЕХНІКИ У ВІЙСЬКОВИХ СТРУКТУРАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	59
3.1 Пріоритетні завдання в озброєнні та забезпеченні технікою у військових структурах України.....	59
3.2. Заміщення стрілецької зброї та засобів ближнього бою.....	62
3.3. Оновлення парку важкої техніки та артилерії: роль допомоги з боку країн-членів НАТО.....	64
3.4. Модернізація повітряних сил у співпраці з НАТО.....	70

РОЗДІЛ 4 ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР У ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ВИМІРІ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	75
4.1. Особливості кадрового менеджменту відповідно до стандартів НАТО..	75
4.2. Аналіз сучасного стану забезпечення військовослужбовців.....	78
4.3. Підтримка життєдіяльності військовослужбовців.....	81
4.4. Перепідготовка військовослужбовців і проведення навчань у країнах- членах НАТО.....	87
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	98

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція

БПЛА – Безпілотний літальний апарат

ГУР – Головне управління розвідки

ЄС – Європейський Союз

ЗіП – Запасні частини, інструменти, приладдя

ЗСУ – Збройні сили України

НАТО – Організація Північноатлантичного договору (Північноатлантичний Альянс)

ОВД – Організація Варшавського Договору

ОВТ – озброєння та військова техніка

ООС – Операція об'єднаних сил

ПС – Повітряні сили

ПТРК – Протитанковий ракетний комплекс

РАО – Ракетно-артилерійське озброєння

РНП – Річна національна програма співробітництва Україна – НАТО

САУ – Самохідна артилерійська установка

ТЦК – Територіальний центр комплектування

ВСТУП

Актуальність дослідження. Протягом тривалого часу Україна не могла визначити власні зовнішньополітичні пріоритети. Остаточний курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію було закріплено в Конституції лише в 2019 році, хоча в 2014 році наша держава доволі рішуче заявила про такі наміри. Почалося суттєве поглиблення взаємодії з НАТО в межах статусу партнера з розширеними можливостями, який Україна отримала у 2020 році.

До початку російської агресії одним з факторів, який уповільнював рух України до НАТО, було нерозуміння більшістю громадян України ролі Північноатлантичного Альянсу в гарантуванні регіональної безпеки та необхідності євроатлантичної інтеграції. Звідси виходить відсутність громадської підтримки: до 2014 року кількість громадян, які були позитивно налаштовані щодо НАТО, становила не більше 26,7% (2004 рік) і в середньому коливалася в межах 18-20% [79]. З початком агресії росії цей відсоток зріс до 47,8% в 2014 році, досягнувши рекордних 83% в жовтні 2022 року [79]. Події російсько-української війни сприяли тому, що вже в лютому-березні 2023 року, згідно з даними Центру Разумкова, 79% громадян України висловили позитивне ставлення до НАТО [20], а станом на травень 2023 року 89% українців висловили бажання, щоб наша держава стала членом НАТО до 2030 року (за даними КМІС) [63]. Цікаво, що збільшується частка людей, які вважають НАТО єдиною гарантією безпеки для України.

Аналізуючи ситуацію в Україні в 2022-2023 роках, можна дійти висновків, що дійсно лише інтеграція в євроатлантичну структуру забезпечить нашу державу від агресії. З іншого боку, на шляху до членства в НАТО перед нами стоять складні завдання. Вільнюський саміт НАТО ухвалив рішення про приєднання України без ПДЧ, але не було зазначено конкретної дати [103] і наголошено на необхідності впроваджувати відповідні реформи.

Одним з таких важливих напрямів реформування є оборонний сектор, який зазнав серйозних перетворень останніми роками. Україні необхідно не лише виконати політичну частину вимог щодо вступу до НАТО, подолавши корупцію та змінивши судову систему, а й завершити трансформацію сектору безпеки й оборони і наблизитися до стандартів НАТО. В умовах постійної військової співпраці з державами-членами НАТО особливо актуальним є дослідження самого процесу реформування оборонного сектору як основи не лише нашого спротиву агресору, а також національної безпеки сьогодні та в майбутньому.

Об'єкт дослідження - євроатлантична інтеграція України.

Предмет дослідження - основні напрями й особливості реформування оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Мета дослідження - виявити особливості реформування оборонного сектору України в контексті євроатлантичної інтеграції нашої держави.

Для реалізації мети були поставлені такі **завдання дослідження**:

- охарактеризувати євроатлантичний вектор у міжнародно-політичних дослідженнях і теоретико-методологічну основу дослідження, визначити ступінь наукової розробки теми дослідження;
- детально описати джерельну базу дослідження;
- виділити основні напрями співпраці України з НАТО та розглянути інституційно-правову основу співробітництва;
- окреслити розвиток Военної доктрини України та роль стандартів НАТО в реформуванні оборонного сектору оборони;
- проаналізувати сучасний стан розвитку логістики та облікової системи;
- дати стислу характеристику сучасної тактики ведення бою Збройними силами України;
- визначити пріоритетні завдання в озброєнні та забезпеченні технікою у військових структурах України;

- охарактеризувати асиміляцію озброєння та техніки у військових структурах України в контексті євроатлантичної інтеграції;
- виділити характерні риси в оновленні парку важкої техніки та артилерії, визначивши роль допомоги від НАТО;
- розглянути модернізацію повітряних сил у співпраці з НАТО;
- окреслити особливості кадрового менеджменту відповідно до стандартів НАТО;
- проаналізувати стан забезпечення військовослужбовців, підтримки їхньої життєдіяльності, перепідготовки та спільних навчань з державами-членами НАТО;
- визначити перспективні напрямки реформування оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Хронологічні рамки дослідження - 1991-2023 роки. Нижня межа зумовлена роком здобуття незалежності України, коли відновилася незалежність нашої держави і почалося формування національних сил оборони. У 1991 році Верховна Рада прийняла Закон «Про оборону України». Верхня межа є максимально наближеною до сьогодення, що пояснюється подіями російсько-української війни та її незавершеністю станом на грудень 2023 року.

Географічні межі дослідження окреслюються територією України в межах міжнародно-визнаних кордонів станом на 1 грудня 1991 року.

Наукова новизна дослідження виявляється у комплексному вивченні питання реформування оборонного сектору України з урахуванням тісного взаємозв'язку подій, що відбулися протягом розглянутого періоду в контексті євроінтеграційного поступу України. У роботі узагальнено інформацію про особливості безпекової політики України та зацентовано увагу на змінах, що відбулися після початку повномасштабного вторгнення росії.

Науково-практична значущість дослідження полягає в тому, що автор магістерського дослідження як військовослужбовець може особисто

вносити пропозиції та безпосередньо долучатися до процесу реформування оборонного сектору України. Результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані під час викладання навчальних курсів, таких як “Моделі зовнішньої політики (Зовнішня політика України)”, “Міжнародні організації”, “Розбудова миру”, а також у проведенні патріотичного виховання, боротьбі з дезінформацією та в підвищенні поінформованості громадськості й військовослужбовців щодо євроатлантичної інтеграції нашої держави.

Апробація дослідження відбулася у змішаному форматі. Основні положення та висновки дослідження були обговорені та представлені автором під час проходження виробничої практики та на засіданнях кафедри. Автор проходив навчання на кафедрі військової підготовки, а з червня 2022 року - проходить службу в Збройних Сил України у званні молодшого лейтенанта.

Структура роботи. Кваліфікаційна (магістерська) робота складається із вступу, чотирьох розділів, 16 підрозділів, висновків, списку джерел і літератури (104 найменування). Загальний обсяг роботи становить 108 сторінок, з них основного тексту – 98 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Євроатлантичний вектор у міжнародно-політичних дослідженнях. Методологічні засади дослідження

На сьогодні євроатлантична інтеграція виступає гарантією безпеки, а Північноатлантичний Альянс - структурою, яка здатна забезпечити не лише регіональну, а й глобальну безпеку. У теорії міжнародних відносин не існує єдиного визначення категорії “міжнародна безпека” та “регіональна безпека”; напрацьовано чимало методологічних підходів. Це магістерське дослідження більшою мірою спирається на традиційне розуміння безпеки та безпекових загроз (військові загрози як основні).

На думку автора магістерського дослідження, найбільш ефективним і зрозумілим підходом, який пояснює сутність механізму гарантування безпеки та його найбільш дієві інструменти в умовах невизначеності й збільшення міжнародної конфліктності, є *реалізм*. По суті він є втіленням традиційної силової парадигми безпеки, яка бере свій початок з Античної Греції (праця Фукідіда “Історія Пелопоннеської війни”). Саме в рамках реалізму досліджено феномен війни і воєнної безпеки.

Представники класичного реалізму (Фуکیدід, Т. Гоббс, Г. Моргентау, Р. Арон) пояснюють логіку дій будь-якої держави її національним інтересом: егоїстична природа держави породжує конфронтацію та схильність до війни. Якщо державі співпраця є більш вигідною за війну, то вона буде формувати альянси й коаліції, розвивати колаборацію. На думку реалістів, мир і війна змінюють один одного в нескінченному, хоча й нерегулярному циклі. За Т. Гоббсом, мир – це відсутність війни, період підготовки до війни; відповідно, безпека досягається не через консенсус або «внутрішнє просвітлення», а завдяки нав'язаному ззовні порядку, уособленням якого є держава. Г. Моргентау також вважає мир станом балансу сил між державами.

Неокласичний реалізм (Р.Гілпін, Г.Роуз) продукує ідею, що зовнішньополітичні дії конкретних держав формують стан міжнародної безпеки, а неореалізм - навпаки, стверджує, що міжнародна співпраця сприяє миру й безпеці, і регіональні альянси й союзи є тими механізмами, які це забезпечують. Неореалісти визнають анархізм міжнародної системи і роль її структур. Відповідно, ця кваліфікаційна (магістерська) робота спирається на постулати *неореалістичних шкіл*.

У рамках неореалізму можна виділити оборонний і наступальний реалізм, а також геополітичний підхід. Безперечно, базовим для автора магістерської роботи є *геополітичний підхід* (Зб. Бжезінський, С.Гантінгтон). Погоджуємося, що стан безпеки у світі контролюють «центри сили» або «стрижневі держави». Після холодної війни провідну роль у світі відігравав Захід, активно йшли процеси вестернізації та посилювалося домінування Заходу. І.Пармар, С.Гантінгтон, А.Турен, Н.Фергюсон досліджують подібність західних країн, ступінь їхньої єдності на основі спільних цінностей, історичної спадщини й наслідування однієї соціально-політичної моделі. У рамках геополітичного підходу висловлюється думка, що світова система може бути стабільною лише там, де американське панування спирається на сумісні та/або подібні суспільно-політичні устрої, пов'язані багатосторонніми угодами та домовленостями.

У рамках геополітичного підходу формується *атлантизм* (А.Мехен, Х.Маккіндер, Н.Ротман, А.Саурбрей, Н.Спайкмен, М.Шварц). Термін використовують для позначення геополітичного й культурного впливу регіонів Атлантичного океану: грец. *ἄτλαντικός* - атлантичний; фр. *atlantisme*, від *Organisation du traité de l'Atlantique Nord* - Організація Північноатлантичного договору, - і представляє собою ідеологію та політику економічного, політичного, військового зближення Північної Америки і Західної Європи на підґрунті єдиної системи соціальних норм, спільних ліберально-демократичних цінностей, індивідуальної свободи і верховенства закону.

Атлантизм формується на межі ХІХ-ХХ століття у Великій Британії та США і входить до наукового обігу в середині ХХ століття. Він пояснює лідерські позиції зазначених держав їхнім морським положенням, ліберальному устрою та культурному впливу, який базується на лібералізмі, індивідуалізмі, прагматизмі, емпіризмі, відкритому суспільстві. Найбільш виразно атлантизм проявився в роки холодної війни, коли з'явилася низка євроатлантичних інститутів (НАТО, ОЕСР, G7, Рада північноатлантичного партнерства). Сучасний атлантизм приділяє головну увагу Північноатлантичному Альянсу, повсюдному впровадженню еталонів англо-американського світу. У ХХІ столітті філософія атлантизму набула відтінку «війни проти тероризму», проте залишаються досить впливовими глобалізаційні чинники, міграційні процеси, наслідки руйнування соціалістичної системи і СРСР.

Автор магістерського дослідження поділяє також ідеї *оборонного реалізму* (К. Уолтц, Д. Копеленд, Р.Джервіс, Дж. Міллер, С.Уолт) щодо впливу внутрішньої політики на зовнішню: відсутність в українських політичних колах стратегічного бачення розвитку нашої держави в 1990-2000-ні роки призвела до багатовекторного зовнішньополітичного курсу та позаблоковості, які послабили Україну та призвели до колапсу її збройних сил. Також можна погодитися з основною тезою представників наступального реалізму (У.Волфорт, Ф.Закарія, К.Елман, Дж.Куглер, Дж.Міршаймер, Р.Швеллер) стосовно неспівпадіння інтересів основних гравців, конфлікт як наслідок (протистояння західних демократій і авторитаризму) і ролі гегемона, який гарантує мир і міжнародну безпеку (сьогодні це США і їхні союзники). Успіх України на полі бою після початку повномасштабного вторгнення залежав напряду від допомоги, передусім, США і партнерів по НАТО, де провідну роль також відіграють США.

Отже, базовим методологічним підходом цього магістерського дослідження є неореалізм (його геополітичний напрям) і атлантизм.

Розглянемо тепер історіографію відносин України з НАТО за проблемно-хронологічним принципом.

Використану в кваліфікаційному (магістерському) дослідженні літературу можна умовно поділити на три групи:

- загальні праці з безпекової тематики;
- наукові праці загального характеру з питань зовнішньої політики України;
- загальні роботи з питань співпраці Україна-НАТО;
- спеціальні наукові праці з проблем реформування оборонного сектору.

У *загальних працях* досліджуються основні теоретичні підходи до концепту “міжнародна безпека”, питання кризи сучасної системи міжнародної безпеки, роль глобалізації та регіоналізації, еволюція НАТО й інших безпекових структур. Це, наприклад, роботи Дж.Айбета [82], К.Іфантіса [86], А.Зима [104], Б.Парахонського [29], О.Потехіна й І.Тодорова [36; 69], С.Сміт-Мейєр [98], С.Флагмана [96], В.Шамраєвої [78].

Друга група наукових доробків присвячена еволюції зовнішньої політики України в контексті євроатлантичної інтеграції. У 1990-2000-х роках основний масив інформації про відносини України та Організації Північноатлантичного договору становили переважно окремі історіографічні розділи дисертацій, монографій, наукові статті, поодинокі історіографічні напрацювання українських та зарубіжних учених. Серед таких праць можна виділити напрацювання М. Алексієвця та Л.Алексієвця, Л. Білоус, О. Власюка, С. Віднянського, О.Івченко, О.Кучика, Л.Чекаленка та інших. Визначальною ознакою цих авторів є намагання об’єктивно висвітлити зовнішню політику України в контексті створення системи міжнародних відносин після холодної війни, обґрунтувати інтеграцію України в євроатлантичний простір. Для більшості праць характерна україноцентричність, ідея розбудови національної державності з паралельним рухом до НАТО. Найбільш ґрунтовною працею є монографія І. Тодорова “Україна на шляху до європейської та євроатлантичної

спільноти” [70]. Публікації згаданих фахівців заклали науково-методологічні основи для подальшого предметного дослідження проблеми.

Варто також розглянути наукові праці, *присвячені безпосередньо відносинам Україна-НАТО*. Дослідники аналізували діяльність Північноатлантичного Альянсу, його інституційних структур, організаційних аспектів співробітництва України з НАТО і намагалися виявити основні етапи розвитку відносин між Україною й Альянсом. Основна увага таких дослідників, як С.Джерджа [17], А.Їжака [22], О.Куренкової [24], В.Леонова [25], Г.Перепелиці [30], І.Тодорова [71], І.Факона [85] зосереджена на трансформації системи регіональної безпеки і НАТО відповідно до сучасних викликів, а також впливу Північноатлантичного альянсу на забезпечення обороноздатності країни, зміцнення безпеки у Європі.

Значний масив наукових праць представлений *спеціальними дослідженнями проблем реформування оборонного сектору України*. І.Вещицький, І.Романов, Ф.Саганюк, В.Троцько приділили увагу трансформації сектору безпеки України в період 2014-2019 років [57], а Монографія С.Руснака “Сектор безпеки і оборони України” [56] подає детальний аналіз розвитку безпекового та оборонного вектору зовнішньої політики України від 1991 року. Експерти Центру “Нова Європа” А.Гетьманчук і М.Фахрутдінова [14; 88; 89], навпаки, окреслюють основні успіхи та невдачі на шляху наближення України до стандартів НАТО, виконання Річних національних програм і відповідних рекомендацій, дають оцінку сучасним процесам і прогнозують можливі шляхи для покращення й поглиблення співпраці з Північноатлантичним Альянсом.

Варто зауважити, що для більшості наукових праць характерне використання факторного аналізу й виокремлення геополітичного, історичного та економічного контексту. Так, геополітичний контекст взаємодії між Україною та НАТО включає в себе низку факторів, що визначають політичні, економічні та військові аспекти їхніх відносин.

Врахування геополітичного контексту та взаємодії з іншими країнами та регіонами може розкрити важливі фактори, які впливають на вибір України щодо євроатлантичної інтеграції, тому автор магістерського дослідження також взяв за основу цей контекст.

Історичний аналіз відносин України з НАТО є базовим у цій магістерській роботі. Він є складним і включає в себе різні етапи, від початку незалежності України до сучасності. Існує кілька варіантів періодизації, детально розглянутих у статті В.Знака “Основні етапи співпраці України і НАТО (1991-2021)” [19], проте автор схиляється до такої періодизації:

I етап “Початок незалежності” (1991-1994):

- Після отримання незалежності в 1991 році Україна розпочала формування своєї зовнішньої політики.
- У 1994 році Україна приєдналася до Партнерства між НАТО та країнами Східної та Центральної Європи (Партнерство заради миру).

II етап “Особливий партнерський статус” (1994-2014):

- Україна розвивала співпрацю з НАТО, але офіційно висловлювала свій намір залишитися нейтральною країною.
- З 1997 року почався конструктивний діалог з НАТО [19, с.60-72],
- У 2008 році Україна заявила про свої євроатлантичні амбіції та бажання отримати План дій з підготовки до членства в НАТО, але це не було втілено через внутрішні політичні та економічні проблеми.

III етап “Революції та зміни” (2004-2014):

- Помаранчева революція 2004 року та події на Майдані в 2013-2014 роках визначили нову точку відліку української політики й актуалізували питання євроатлантичної інтеграції.
- Після втечі президента Віктора Януковича в лютому 2014 року новий уряд висловив сильну підтримку євроатлантичного вибору країни.

IV “Активна співпраця з НАТО і курс на євроатлантичну інтеграцію України” (з 2014 року)

- Анексія росією Криму та конфлікт на сході України стали ключовими факторами, які вплинули на відносини з НАТО.
- У 2014 році Україна заявила про своє намір призначити НАТО своїм головним стратегічним партнером.
- Україна розширює свою співпрацю з НАТО, активізує реформи в обороні та військовому секторі відповідно до стандартів НАТО.
- У вересні 2020 року Україна заявила про своє бажання отримати План дій з підготовки до членства в НАТО, що відзначило новий етап у відносинах.
- Україна продовжує розвивати свою співпрацю з НАТО, акцентуючи на важливості підвищення відповідності своїх Збройних Сил стандартам НАТО та виконання реформ.
- З початком повномасштабного вторгнення росії співпраця України з НАТО вийшла на новий рівень. У 2022-2023 роках НАТО додатково підтверджує свою підтримку суверенітету та територіальної цілісності України.

Цей історичний аналіз відображає еволюцію відносин України з НАТО, включаючи важливі події, які вплинули на євроатлантичний курс України. Вивчення історії відносин України з ЄС та НАТО, враховуючи попередні спроби інтеграції чи співпраці, може розкрити патерни та навчити з попередніх досвідів.

Економічний аспект включає в себе ряд факторів, які визначають економічні вимоги, можливості та вигоди євроатлантичної інтеграції. Аналіз економічних аспектів відносин, таких як торгівля, інвестиції та економічна залежність, може визначити економічні переваги та виклики від інтеграції.

Таким чином, методологічною основою кваліфікаційної роботи є факторний аналіз і *принцип багатфакторності*, який використано для відображення низки чинників, що вплинули на формування спочатку позаблокового статусу України, а потім - євроатлантичного курсу. Проте дослідження євроатлантичного виміру оборонного сектору України

передбачає використання й інших принципів, підходів і методів. Так, *принцип історизму* дозволив розглянути шлях України до НАТО в історичній ретроспективі від відновлення незалежності до сучасних подій російсько-української війни.

Автор використовує *системний підхід* до вивчення як міжнародних відносин, так і зовнішньої політики України, що дозволяє провести комплексний аналіз потенціалу залучення України до євроатлантичної спільноти, її роль у стримуванні агресії росії як деструктивного фактору і можливості застосування ресурсів НАТО і України для покращення безпекової ситуації.

Автором використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Серед загальнонаукових методів дослідження виокремимо порівняльний, аналітико-синтетичний і індуктивно-дедуктивний методи, метод аналогій.

Під час вивчення різних аспектів трансформації безпекового і оборонного сектору України застосовувався *метод компаративного аналізу*, який допоміг прослідкувати динаміку, порівняти розвиток секторів сил оборони за роками, встановити взаємозв'язки та спробувати прогнозувати розвиток подій у контексті євроатлантичної інтеграції та їх наслідки. Порівняльний метод допоміг провести більш глибокий аналіз стратегічних документів України, дослідження текстів офіційних виступів, заяв та промов державних та громадських діячів України та НАТО, порівняти “швидкість” у реалізації реформ щодо наближення до членства в НАТО і надання Україні допомоги від партнерів в 2022-2023 роках.

Аналітико-синтетичний метод передбачає вивчення окремих аспектів досліджуваного об'єкту (в нашому випадку - елементів реформування сектору безпеки й оборони України та структур оборонного сектору) і об'єднання цих компонентів у єдине ціле. Це метод допомагає формувати комплексне уявлення про предмет дослідження.

Індуктивно-дедуктивний метод дозволяє узагальнити й згрупувати окремі факти й перейти до загальних положень і висновків щодо євроатлантичної інтеграції України та реалізації відповідних реформ. Метод допоміг з'ясувати основні напрямки взаємодії різних структур в оборонному секторі України до 2014 року та, особливо, під час російсько-української війни.

Автор використав *метод аналогії* для проведення паралелей між окремими подіями, явищами і процесами, пов'язаними з реформуванням сектору оборони, визначити взаємозв'язки та зміни системного характеру.

Спеціальні методи дослідження, такі як історичний аналіз (описано вище), факторний аналіз (описано вище в цьому розділі магістерського дослідження), структурно-функціональний аналіз, метод кейсів і ретроспективний метод.

Структурно-функціональний аналіз допоміг розглянути реформу сектору безпеки й оборону через взаємодію різних структур, а оборонний сектор - через комплексний аналіз різних аспектів і питань, пов'язаних із особливостями державної політики України у цій сфері та відповідних трансформацій.

Метод кейсів додав цікавих деталей у роботу, яка занадто перенасичена фактажем і посиланнями на офіційні джерела інформації.

При дослідженні різних аспектів реформування сил оборони України використовувався *ретроспективний метод*. Він дозволив проаналізувати зв'язок між теперішнім і минулими періодами шляхом звернення до попередніх подій періоду незалежності нашої держави.

Розглянуті методологічні принципи, підходи й методи можуть бути використані окремо або в поєднанні для глибшого розуміння політичного та соціокультурного контексту євроатлантичної інтеграції України.

1.2. Джерельна база дослідження

Для комплексного аналізу євроатлантичного вектору оборонного сектору України важливо розглянути ключові документи й інституції, які визначають напрямки та рамки співпраці між Україною та НАТО.

У процесі роботи над джерельною базою магістерського дослідження був застосований загальновизнаний принцип розподілу джерел за видовою ознакою.

- двосторонні угоди (документи у сфері співпраці Україна-НАТО);
- стратегічні документи держави;
- законодавчі акти;
- матеріали прес-конференцій, зустрічей, нарад;
- виступи та промови державних і громадських діячів;
- матеріали ЗМІ;
- статистичні та соціологічні джерела;
- довідкова література.

До першої групи відносимо *двосторонні угоди* - здебільшого це документи, які засвідчують співпрацю Україна-НАТО.

- Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09 липня 1997 року [77] та Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною [15];
- Державна програма співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року: затверджено Указом Президента України від 4 листопада 1998 року №1209/98 [16];
- Індивідуальний план дій (ІРАР) між Україною та НАТО [32; 93].

Ці документи формують основу двосторонньої співпраці, визначають принципи й напрями взаємодії, конкретні завдання на певний період і конкретні кроки для підвищення співпраці та зближення України з

Північноатлантичним Альянсом, а також забезпечують структуровану рамку для впровадження реформ та зближення України з НАТО.

Стратегічні документи держави є основними під час написання магістерської роботи і умовно об'єднані автором магістерського дослідження в другу групу. До групи відносимо концепції, доктрини, стратегії та інші нормативно-правові акти внутрішньополітичного характеру, що регулюють діяльність України у сфері оборони та пов'язані з євроатлантичним вектором.

Під поняттям “концепція” розуміється деяка керівна, концептуальна ідея (провідний задум, конструктивний принцип, головна думка). У магістерській роботі було розглянуто Концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України 1991 року [40] та Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України 2016 та 2021 року [41; 47], які є керівними документами для розвитку оборонного та безпекового сектору України. У них згадується реформування цієї сфери у співпраці з НАТО.

Поняття “доктрина” може бути роз'яснено, як теорія, вчення, що передбачає наукове обґрунтування певної системи принципів, поглядів, настанов. У питанні оборони, безперечно важливу роль відіграє Воєнна доктрина. Автор кваліфікаційної (магістерської) роботи звертався до трьох редакцій Воєнних доктрин України - 1993, 2004 (зі змінами та в редакції 2012 року) та 2015 року [11-13]. Вони визначають керівні принципи забезпечення безпеки держави, окреслюють основні воєнні загрози та визначають основні механізми підвищення обороноздатності держави. Вони також визначають політику України у сфері оборони. Останнє оновлення запроваджено 2015 році із зв'язку окупації Криму та початком збройного конфлікту в Україні [13]. Детальніше ці документи буде розглянуто в розділі 2 цього дослідження.

Наступний документ цієї групи джерел - Стратегічний оборонний бюлетень [67] - це своєрідна дорожня карта оборонної реформи створений на основі Воєнної доктрини та з урахуванням цілей партнерства Україна-НАТО. Подібну роль відіграють “Білі книги ЗСУ” [2-7]. Це щорічні видання, у яких описано поточний стан Збройних Сил України та основні напрямки їх

подальшого розвитку. Перше таке видання вийшло в 2005 році, а останнє (станом на 2023 рік) - у 2021 році.

Метою “стратегії” є деталізація системи поглядів, принципів і настанов, які знайшли своє відображення в “доктрині”. Магістерське дослідження спиралося на Стратегії національної безпеки 2007, 2015, 2020 років [49-51]. Стратегія національної безпеки 2012 року не була взята до розгляду, оскільки не містила деталізації, пов’язаної з євроатлантичним напрямом.

Варто зазначити, що виникнення кожної стратегії було наслідком вагомих соціально-економічних та суспільно-політичних перетворень всередині країни або серйозних зовнішніх викликів. Усі документи підкреслюють непорушність і дотримання нашою державою норм міжнародного права і взятих міжнародних зобов’язань. Стратегія визначає стратегічні цілі та завдання України у сфері безпеки, включаючи співпрацю з міжнародними партнерами.

Кожна Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію передбачених нею пріоритетів державної політики безпеки, а також певних реформ. У зазначених Стратегіях НАТО була визначена ключовою безпековою структурою, співпраця з якою є важливою для підтримки національної безпеки України. 14 вересня 2020 року Президент України затвердив Стратегію національної безпеки України, де наголошується стратегічне значення відносин Україна-НАТО [51].

Необхідно зауважити, що в березні 2021 року була також прийнята Стратегія воєнної безпеки, яка доповнила Стратегію національної безпеки України і має на меті реалізацію Воєнної доктрини [48]. У серпні 2021 року Указом Президента України було введено в дію першу в історії нашої держави Стратегію кібербезпеки України [68]. Розробка та впровадження національної стратегії кібербезпеки є важливим елементом в інституційному плані. Ця стратегія визначає стратегічні цілі, завдання та заходи для

забезпечення безпеки в кіберпросторі та може включати положення про співпрацю з міжнародними організаціями, включаючи НАТО.

Важливо відзначити, що на основі зазначеної Стратегії було прийнято Закон України «Про основні засади кібербезпеки» (№ 361-IX від 05.02.2020). Цей закон визначає основні принципи кібербезпеки в Україні та встановлює відповідальність органів влади за забезпечення захисту кіберпростору. Він також надає правову основу для розробки та впровадження стратегії кібербезпеки та взаємодії з міжнародними партнерами, включаючи НАТО.

Третя група джерел є доволі обширною і представлена *законодавчими актами України*. Передусім, це Конституція України з відповідними змінами. Зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в НАТО були схвалені Верховною Радою України 22 листопада 2018 року, але набули чинності 7 лютого 2019 року після рішення Конституційного Суду України [23]. Можна стверджувати, що з того моменту курс України на євроатлантичну інтеграцію є невідворотним.

В період з 2014 по 2023 роки було ухвалено Верховною Радою чимало законів, які зміцнили євроатлантичний курс нашої держави, скерований на набуття повноправного членства в НАТО. Серед найбільш важливих виділимо Закон України «Про національну безпеку України» [42], зміни до Закону України «Про Засади Внутрішньої та Зовнішньої Політики» (№361-IV від 01.06.2010 р.) [38], який закріплює загальні принципи та цілі внутрішньої та зовнішньої політики, включаючи співпрацю з міжнародними організаціями. Також були проаналізовані закони України, пов'язані із введенням воєнного стану, проведенням мобілізації та реформ у сфері оборони.

Розглянуті вище документи перших трьох груп джерел є основними, адже визначають інституційні та правові рамки співпраці України з НАТО, а також вказують на стратегічні завдання та напрями розвитку в сфері безпеки та оборони.

Четверта група джерел - *матеріали прес-конференцій, зустрічей, нарад*, організованих українськими урядовими та неурядовими структурами, де обговорювали проблеми обороноздатності України та перспективи членства нашої держави в НАТО. Мова йде про матеріали зустрічей у форматі “Рамштайн” [21], “Поглиблення співпраці Україна-НАТО: короткотермінові заходи” (зустріч комісії Україна-НАТО, м. Вільнюс, 21 квітня 2005 року) [33], матеріали зустрічей Комісії Україна-НАТО [83-84], матеріали прес-конференцій Генсеків НАТО Єнса Столтенберга і Андерса фог Расмуссена [90; 95]. Особливо важливим є комюніке Вільнюського саміту НАТО 11 липня 2023 року [103], на якому було окреслено не лише стратегічні напрями співпраці України з Північноатлантичним Альянсом, але й висунуто вимоги до України щодо реформування сектору безпеки й оборони, а також розглянуто перспективи запрошення нашої держави до НАТО.

Виступи та промови державних і громадських діячів автор магістерського дослідження об'єднав у п'яту групу джерел. До цих документів належать виступи і заяви Президента України Володимира Зеленського, заступника голови правління Центру оборонних стратегій Аліни Фролової [8], політичних експертів (наприклад, інтерв'ю Андрія Тарана [81], інтерв'ю та заяви Генсеків НАТО Єнса Столтенберга і Андерса фог Расмуссена [87; 99-101] тощо.

Аналіз політичних заяв є важливим для з'ясування офіційних позицій та зобов'язань стосовно євроатлантичної інтеграції. Це є вагомою частиною взаємодії України та НАТО, може допомогти визначити тенденції, виклики та перспективи взаємодії України та НАТО, оцінити рівень підтримки громадськості та політичних лідерів щодо євроатлантичного вибору країни.

Експертні інтерв'ю є важливим джерелом інформації для розуміння відносин між Україною та НАТО. Розмови з експертами з міжнародних відносин, політики та громадськості можуть надати додаткові уявлення про динаміку та можливі перешкоди на шляху України до євроатлантичної

інтеграції та динаміки процесу євроатлантичної інтеграції та допомогти створити вичерпний аналітичний матеріал та представити точки зору експертів на ключові аспекти відносин України та НАТО.

Шоста група джерел - це *матеріали ЗМІ*. Автор досліджував публікації в медіа напередодні та на початку повномасштабного вторгнення в Україну, щоб оцінити ставлення населення та широкої громадськості до євроатлантичної інтеграції. Здебільшого це “Суспільне. Новини”, “Європейська правда”, “Українська правда”, “Укрінформ”, “Слово і діло”.

Сьома група представлена невеликою кількістю джерел. Це *статистичні та соціологічні джерела*. Мається на увазі інформація офіційних сайтах Урядового порталу [76], Міністерства оборони України [27], Збройних сил України [18], Міністерства закордонних справ України [73] і сайт НАТО [94].

Аналіз громадської думки стосовно вступу України до НАТО є важливим елементом розуміння динаміки євроатлантичної інтеграції. Дослідження думки громадськості, включаючи опитування та аналіз медіа, може вказати на ставлення громадян до інтеграції та визначити фактори, що впливають на їхні погляди. Комплексний аналіз може надати більш повний образ громадської думки стосовно членства України в НАТО та ідентифікувати ключові фактори, які впливають на ці погляди.

У магістерській роботі було використано дані соціологічних опитувань, проведених КМІС, соціологічної групи “Рейтинг”, Центру Разумкова [20; 63; 79].

Восьма група джерел - *довідкова література*. Найбільш інформативним джерелом є Армія.Inform [1] та Ukrainian Military Pages [102], які містять інформацію про реформування збройних сил, різних родів військ і сфери оборони в цілому.

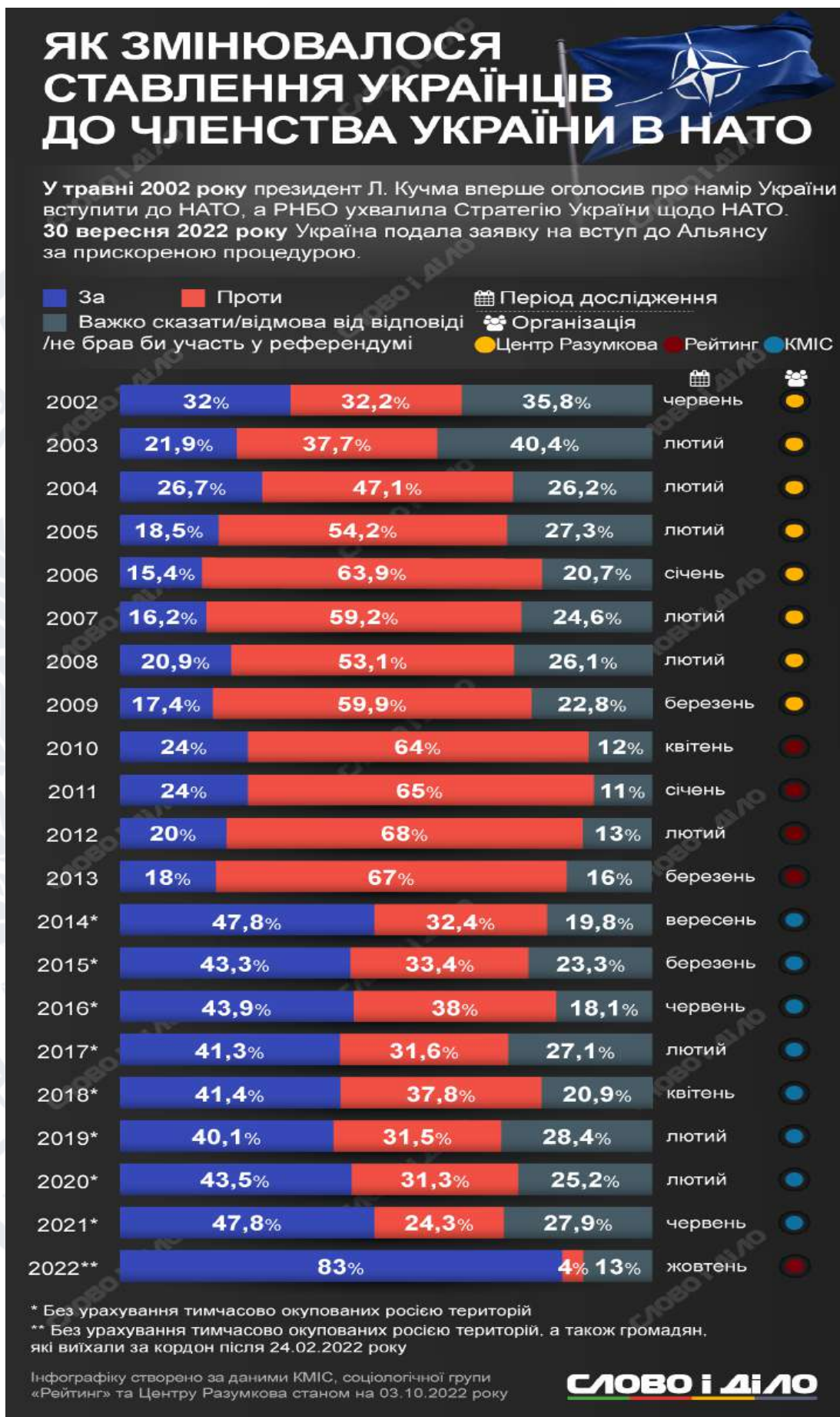

Рис.1.1. Динаміка ставлення українців до членства в НАТО (2002-2022) [79]

1.3. Основні напрями співпраці України з НАТО та інституційно-правова основа співробітництва

Основними напрямами співробітництва України з НАТО відповідно до Річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО є такі:

- Політичний (здійснюється Президентом України, МЗС, РНБО).
- Воєнно-політичний (організовується Міноборони, апаратом РНБОУ та іншими причетними органами державної влади України).
- Військовий (ГШ ЗСУ, визначені структури сектору безпеки України).
- Оборонно-технічний (МОУ, суб'єкти державного сектору економіки, які беруть участь в реалізації оборонно-технічної політики).

Політичний напрям забезпечується шляхом двосторонніх контактів на всіх рівнях, включно з міжпарламентським виміром.

Провідну роль у поглибленні напряму відіграє *Комісія Україна-НАТО* (далі - КУН), яка була створена в 1997 році на виконання положень Хартії про особливе партнерство [17; 79]. Вона проводить засідання не рідше двох разів на рік.

Ключовим системним документом розвитку співробітництва з НАТО та важливим інструментом здійснення реформ в Україні за підтримки Альянсу є Річні національні програми під егідою Комісії Україна-НАТО (РНП), які розробляються з 2009 року [46]. РНП затверджується Президентом України. До реалізації РНП залучаються центральні органи влади, інші органи державної влади, неурядові організації.

Військове співробітництво з Північноатлантичним Альянсом регламентується і здійснюється відповідно до вимог Річних національних програм співробітництва Україна-НАТО, дворічних Робочих планів Військового комітету Україна-НАТО та й щорічних програм, а також індивідуальної програми у рамках програми «Партнерство заради миру» та інших ініціатив Альянсу [61].

Для розвитку співробітництва Україна-НАТО було створено і діють п'ять спільних робочих груп:

- з питань воєнної реформи;
- оборонно-технічного співробітництва;
- економічної безпеки;
- планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру;
- зі співробітництва з питань науки і довкілля [10].

Воєнно-політичне співробітництво відбуваються щорічно під голосуванням Генсекретаря НАТО з актуального для Альянсу та України порядку денного. Засідання проводяться комісією Україна-НАТО на рівні міністрів оборони.

Основна платформа взаємодії України з НАТО в оборонній сфері, – це *Спільна робоча група Україна-НАТО з питань воєнної реформи*. Головною метою є сприяння підтриманню воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва у сфері безпеки та оборони.

Спільна робоча група Україна-НАТО з питань воєнної реформи є робочим органом КУН для підтримки воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва України з Альянсом у сфері безпеки і оборони. Основні зусилля діяльності робочої групи зосереджуються на визначенні пріоритетів співробітництва та практичної підтримки з боку Альянсу їх реалізації, забезпеченні підготовки і проведення засідань КУН, неформальних консультацій за участю міністрів оборони.

Роботу СРГО очолюють: від України – перший заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, Голова Міжвідомчої комісії з питань політики військово-технічного співробітництва та експертного контролю; від НАТО – заступник Генерального секретаря НАТО з оборонних інвестицій – директор Департаменту оборонних інвестицій Міжнародного Секретаріату НАТО [64].

Оборонно-технічне співробітництво має на меті використати можливості НАТО в інтересах розвитку Озброєння та Військової Техніки

(ОВТ) ЗСУ з урахуванням кращих світових стандартів. Оборонно-технічне співробітництво також скеровується Спільною робочою групою Україна-НАТО, як і воєнно-технічна співпраця. Спільна робоча група Україна-НАТО відповідає за визначення й координацію реалізації практичних заходів співробітництва у сфері озброєнь.

Основними інституційними механізмами оборонно-технічного співробітництва можна вважати участь представників України у таких форматах:

- Конференція національних директорів з озброєння НАТО та її робочих груп та підгруп;
- Комітет НАТО зі стандартизації;
- робочі групи із розробки технічних стандартів, інших документів НАТО з питань озброєнь;
- багатонаціональні проекти Концепції «Розумна оборона»;
- випробування, дослідницькі багатонаціональні навчання НАТО.

Комісія Україна-НАТО проводить спільне виконання проектів у рамках найбільшого у світі Трастового фонду НАТО з утилізації звичайних боєприпасів, легкого озброєння та стрілецької зброї, протипіхотних мін типу ПФМ-1.

У 2006-2011 роках було виконано роботи I етапу проекту, в якому було знищено 1000 од. переносних зенітно-ракетних комплексів. У травні 2012 році в містах Шостка, Гречани та Кам'янець-Подільський розпочалася реалізація II етапу цього проекту [62].

Перспективами оборонно-технічного співробітництва, на думку автора, магістерської роботи є наступні:

- участь представників підприємств оборонно-промислового комплексу України у дослідженнях Промислово-дорадчої групи (NIAG), які відкриті для країн партнерів;
- участь ЗСУ у заходах НАТО з питань протидії саморобним вибуховим пристроям (СВП) за напрямками: придушення каналів

управління радіокерованими СВП та підготовка інструкторів і спеціалістів з протидії СВП;

- участь у роботі Групи з озброєнь повітряних сил (NAFAG).

Окрім описаних вище інституційних механізмів співпраці НАТО-Україна, діє Інформаційно-комунікаційний клуб. Це платформа для обміну інформацією та досвідом між українськими та альянсовими експертами у сфері кібербезпеки [68]. В рамках цього клубу обговорюються найактуальніші питання та вирішуються спільні завдання.

Отримання досвіду під час проведення АТО і ООС змусило задуматись уряд України про відродження армії й активно розвивати військову сферу для вступу до НАТО. Україна змогла довести світу, що за короткі терміни можливо відновити функціональність армії. Чисельність ЗСУ виросла в рази, більшість військових частин пройшли не тільки тренування на полігоні, а й проведення бойових дій на передовій.

З іншого боку, Воєнна доктрина 2015 року фіксувала низку проблем, пов'язаних із функціонуванням, серед яких до сфери оборони відносяться такі:

- відсутність державного регулювання та недостатня підтримка стратегічно важливих для оборони, безпеки і економіки держави наукових установ і промислових підприємств з метою переходу від сировинної моделі побудови економіки держави до моделі інноваційного розвитку, задоволення потреб державних органів, військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення в озброєнні, військовій і спеціальній техніці;
- відсутність технологічно замкнених циклів виробництва більшості видів озброєння та військової техніки, руйнування традиційної науково-технічної і виробничої кооперації, низькі темпи проведення диверсифікації закупівель товарів військового призначення та подвійного використання;

- нестача сучасних засобів збройної боротьби, неготовності ремонтної бази, несправності озброєння та військової техніки.

Протягом 2015-2021 років пріоритетними напрямами фінансування потреб оборони були такі [13; 56] :

- проведення інтенсивної бойової підготовки військових частин та підрозділів сил оборони;
- реалізація державного оборонного замовлення з урахуванням пріоритетності закупівель та розроблення нових зразків озброєння та військової техніки;
- виконання державних цільових програм реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, розроблення, освоєння і впровадження нових технологій, створення, розширення номенклатури та обсягів випуску наукоємної конкурентоспроможної продукції в оборонному секторі економіки.

У короткостроковій перспективі та в умовах повномасштабної війни головні зусилля спрямовуються на забезпечення комплексних системних змін в організації і функціонуванні сил оборони України, насамперед на:

- запровадження з урахуванням досвіду збройного конфлікту в східних регіонах України нових методів керівництва обороною, які ґрунтуються на стандартах НАТО та відповідають критерію високої ефективності за прийнятних витрат;
- удосконалення законодавчої бази з питань воєнної безпеки і оборони, розроблення ефективного механізму реагування на кризові ситуації, розвиток системи управління в операціях і бойових діях, децентралізація прийняття рішень;
- уточнення ролі і завдань складових сил оборони на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях, поетапне вдосконалення організаційних структур сил оборони України, оптимізацію чисельності особового складу, кількості озброєння та військової техніки;

- досягнення оперативної сумісності складових сил оборони України, планомірний перехід до стандартів НАТО в організації, озброєнні та підготовці військ (сил), а також у системі оперативного прийняття рішень;
- організацію спільної підготовки сил оборони з виконання покладених на них завдань, перегляд підходів до підготовки і навчання особового складу;
- відновлення справності та продовження ресурсу, модернізацію, створення нових систем і уніфікацію зразків озброєння, військової та спеціальної техніки;
- перегляд концепції бюджетного планування і системи забезпечення ресурсами, радикальне покращення забезпечення ведення бойових дій.

Інтеграція України до НАТО включає в себе компонент стратегічних комунікацій, без якого важко собі уявити ефективну співпрацю військових різних держав. Починаючи з 2015 року “стратегічні комунікації” (скорочено - “стратком”) стали новим напрямом наближення України до НАТО та співпраці з організацією.

How StratCom Interacts

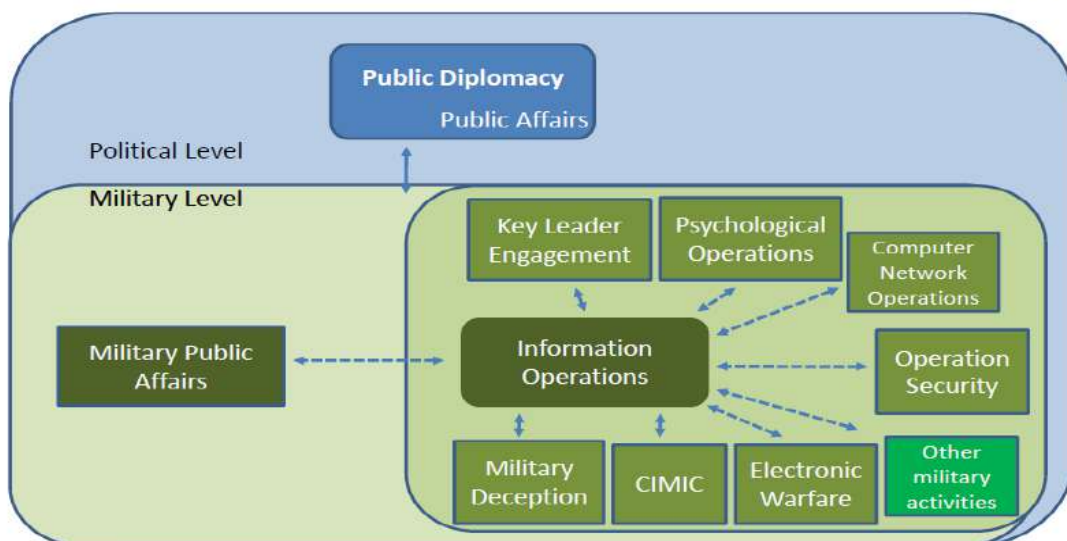

Рисунок 1.1. Стратегічні комунікації держав-членів НАТО

В інтерв'ю АрміяInform у вересні 2023 року заступник голови правління Центру оборонних стратегій Аліна Фролова, зазначила, що такої функції, як комунікація в державі не було у 2014 році, хоча “вже тривалий час вважалося, наприклад, у країнах НАТО, що комунікація є однією з функцій управління державою” [8]. А. Фролова вважає, що саме після візиту в Україну генсека НАТО Єнса Столтенберга у вересні 2015 року почали вводити в українське законодавство поняття «стратегічні комунікації» і прописали навіть у Воєнній доктрині 2015 року [8; 13].

Стратегічні комунікації стали чи не найважливішим напрямом роботи МЗС і Міноборони на початку повномасштабного вторгнення. Від їх ефективності залежить вчасне інформування партнерів про поточну ситуацію та надання допомоги.

У період російсько-української війни та наступних років, Україна розширила свою співпрацю з НАТО, визначаючи кілька основних напрямків співпраці:

Підтримка Збройних Сил та Реформування:

- Забезпечення та модернізація українських Збройних Сил для забезпечення їхньої ефективності та відповідності стандартам НАТО є ключовими завданнями в контексті стратегічних цілей України на шляху до інтеграції та партнерства із Західними військовими альянсами.
- Реформування військового управління та структур з метою зближення з стандартами НАТО включає комплекс заходів з модернізації системи командування і контролю, вирішення організаційних питань, підвищення ефективності та стандартизації. Вони спрямовані на забезпечення ефективного та сучасного управління Збройними Силами, яке відповідає вимогам та стандартам НАТО. Це також допомагає покращити взаємодію з партнерами та інтегрувати українські Збройні Сили у євроатлантичні структури безпеки.

Технічна Співпраця та Модернізація:

- Технічна співпраця для отримання та впровадження сучасних технологій, озброєнь та обладнання від членів НАТО для покращення обороноздатності та ефективності Збройних Сил України. Ці заходи спрямовані на покращення технічних та бойових можливостей Збройних Сил України, щоб вони відповідали вимогам сучасної безпекової ситуації та забезпечували сумісність зі стандартами НАТО.

- Модернізація та стандартизація систем зв'язку, озброєнь, транспорту тощо, є важливими етапами у процесі зближення зі стандартами НАТО для Збройних Сил України. Ці заходи спрямовані на підвищення ефективності, інтеграції та сумісності з військовими структурами країн-членів НАТО, яка відповідає стандартам НАТО та забезпечує високий рівень готовності та сумісності в міжнародних операціях.

Розвиток Логістики:

- Покращення системи логістики та підтримки для забезпечення мобільності та ефективності військ.

Навчання та обмін досвідом:

- Участь в навчальних програмах та спільних навчаннях з представниками НАТО для обміну досвідом та підвищення кваліфікації.

Інформаційна безпека:

- Співпраця у сфері кібербезпеки та захисту інформації від кіберзагроз у зв'язку зі зростанням кількості та складності кіберзагроз. Ця співпраця спрямована на підвищення рівня кібербезпеки, обмін досвідом та технічною підтримкою забезпечуючи високий рівень захисту інформації та кіберінфраструктури.

Реформа сектору безпеки й оборони:

- Зміцнення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони, а також підвищення ефективності управління.

Розглянуті вище напрямки співпраці спрямовані на зміцнення обороноздатності України та її взаємодії зі спільнотою міжнародних партнерів, зокрема з країнами НАТО. Вони відображають зусилля України у підвищенні безпеки, стабільності та розвитку регіону в умовах війни з росією.

Описані у розділі ключові інституційні механізми включають структури, які відповідають за реалізацію завдань у галузі безпеки та оборони, а також за співпрацю з НАТО. Євроатлантична інтеграція регулює процес зближення з Альянсом.

Нормативно-правова база разом з інституційними механізмами створюють обґрунтовану інституційно-правову базу для співпраці України з НАТО в галузі оборони. Вони визначають стратегічні цілі, встановлюють відповідальність та надають необхідні рамки для реалізації конкретних завдань у цій важливій сфері співпраці.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ НАТО

2.1 Воєнна доктрина України і членство в НАТО

Воєнна безпека України є одним з пріоритетів розвитку нашої держави, є гарантією реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Перша воєнна доктрина була прийнята у вигляді Постанови Верховної Ради України у 1993 році [11]. Згідно з документом, стратегічним завданням нашої держави у сфері оборони на початку 1990-х років був “захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів” [11]. Вважалося, що Україна має зайняти відповідну нішу впливової держави, щоб забезпечувати економічну, політичну та воєнну стабільність не лише Європи, а й усього світу. Воєнна доктрина мала виключно оборонний характер, а головною метою є “гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки” [11].

Цікаво те, що виключалося одностороннє повне роззброєння України, проте підкреслювався миролюбний характер нашої держави. Зазначалося, що наша держава бере участь у скороченні військ і звичайних озброєнь на основі відповідних міжнародних угод, однак враховувала необхідність підтримання власної обороноздатності на належному рівні [11].

Відповідно до Воєнної доктрини 1993 року, Україна виступала за створення “всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки”, з одного боку. З іншого боку, проголошувався позаблоковий

статус: Україна своїми діями мала сприяти створенню надійних міжнародних механізмів і загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіри і партнерства на основі принципів взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності, а також принципів міжнародного права [11]. Фактично прийняття Воєнної доктрини стало остаточною фіксацією позаблокового статусу нашої держави. Цей документ заклав традиційну структуру подібних доктрин, описуючи, окрім загальних принципів, такі воєнно-технічні та воєнно-економічні аспекти.

У доктрині зазначено, що своїм потенційним противником Україна вважатиме державу, послідовна політика якої становить воєнну небезпеку для України, веде до втручання у внутрішні справи України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси [11]. Росія і до 2014 року себе поводи́ла таким чином, і навіть після подій в Криму 1992-1993 років це не знайшло відбиття у воєнній доктрині України. Зберігався позаблоковий статус. Україна продовжувала засуджувати війну як знаряддя національної політики та проголошувала дотримання принципу незастосування сили та загрози силою [11]. Воєнна доктрина проголошувала прагнення України вирішувати міжнародні спори та конфлікти виключно політичними методами. Так і відбувалося до 2014 року. Проте на основі Воєнної доктрини розробляються концепції будівництва видів збройних сил, родів військ, інших військових формувань України і конкретні програми їх реалізації. Це означає, що стратегічний курс на позаблоковість, проголошений у документі, був основним вектором розвитку сектору безпеки і оборони України протягом 20 років.

15 червня 2004 року Указом Президента України в №648/2004 було затверджено нову Воєнну доктрину України [12]. Як і попередня, доктрина мала також оборонний характер, охоплювала воєнно-політичні, воєнно-технічні та воєнно-економічні аспекти. Доктрина містила більш глибокий аналіз тогочасних викликів і загроз, опис шляхів вирішення конфліктних

ситуацій, описувалася процедура дій у разі виявлення ознак агресії. Зокрема, проголошувалося, що з метою стримування потенційного агресора Україна залежно від обставин може:

- активізувати дії в міжнародному інформаційному просторі;
- звернутися до Ради Безпеки ООН, інших міжнародних та регіональних організацій, впливових держав і держав-гарантів безпеки України відповідно до Будапештського меморандуму з метою здійснення заходів з недопущення застосування воєнної сили проти України;
- увести правовий режим воєнного (надзвичайного) стану;
- демонструвати власну обороноздатність, готовність і рішучість до відбиття агресії, здатність заподіяння потенційному агресорові неприйнятних втрат [12].

Воєнна доктрина 2004 року підкреслювала: “Україна не припинятиме спроб вирішення воєнного конфлікту за допомогою політичних, дипломатичних та інших інструментів” [12], що ще раз сигналізує про миролюбний характер нашої держави. Доповнення в доктрину були внесені в 2012 році Указом Президента України від 8 червня 2012 року №390/212. У цьому стратегічному документі вважалося, що гіпотетично «Україна може бути втягнута у воєнні конфлікти, які відрізнятимуться за причинами виникнення, цілями сторін та наслідками» [12]. Проте відразу майже заперечувалося виникнення будь-якої збройної агресії.

15 липня 2004 року Указом Президента України № 800/2004 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року “Про подальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна — НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року”» до Воєнної доктрини було внесено суттєві доповнення, пов’язані з відносинами з Північноатлантичним Альянсом. Зокрема, «в умовах сучасної воєнно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО і ЄС як гарантами безпеки і стабільності в Європі» [45]. Активізація євроатлантичної інтеграції

України, в тому числі шляхом глибокого реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів, стала проголошуватися як до найважливіший пріоритет зовнішньої та внутрішньої політики.

Ось так вперше було включено євроатлантичний вектор у зміст оборонної стратегії України. Указом Президента наголошувалося на необхідності розглянути в місячний строк стан виконання Цільового плану Україна - НАТО на 2004 рік, вжити заходів щодо його безумовного виконання, забезпечити посилення персональної відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади України за досягнення відповідних цілей [45]. Була виокремлена роль Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України, який мав активізувати інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо цілей та завдань політики євроатлантичної інтеграції України, організувати підготовку органами виконавчої влади пропозицій щодо пріоритетних заходів для включення їх до проекту Цільового плану Україна-НАТО на 2005 рік, підготувати цей проєкт, забезпечити погодження з НАТО та внести його на розгляд Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. Більше того, пропонувалося передбачити видатки у Державному бюджеті України на виконання заходів Цільового плану Україна - НАТО на 2005 рік [45]. Також згадувалася активізація участі України в операції “Активні зусилля” у Середземному морі, співпраця у сфері безпеки й оборони щодо утилізації боєприпасів та легких озброєнь і стрілецької зброї із залученням коштів Трастового фонду програми “Партнерство заради миру” тощо.

У 2005-2009 роках були внесені зміни й доповнення до Воєнної доктрини 2004 року, приймалися численні документи й активізувалося співробітництво України з НАТО [33; 53]. Орієнтація на НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки в умовах сучасної воєнно-політичної обстановки стала реальністю. Було акцентовано, що виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях.

На думку автора магістерського дослідження, зрушення у бік євроатлантичної інтеграції стали більш помітними лише після російської агресії 2014 року. Третя редакція Воєнної доктрини України була прийнята РНБО України 2 вересня 2015 року (затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015) [13]. У документі зазначено: “Тимчасова окупація Російською Федерацією частини території України - Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовлюють перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України [13].

Воєнна доктрина 2015 року визначає воєнні загрози для України: збройну агресію Росії проти України; нарощування військової потужності РФ в безпосередній близькості до державного кордону, у тому числі можливість розгортання тактичної ядерної зброї на території Криму; мілітаризацію тимчасово окупованої території, присутність військового контингенту РФ у Придністровському регіоні Молдови, активізацію російськими спецслужбами розвідувально-підривної діяльності в Україні з метою дестабілізації внутрішньої ситуації [13]. До загроз віднесено діяльність на території України незаконних збройних формувань, спрямована на залякування населення та порушення функціонування органів державної влади.

НАТО згадується в документі 45 разів в контексті партнерства, надання Україні допомоги та реформування сил безпеки й оборони. З’явилася фраза, яка стане крилатою: “реформування Збройних Сил України з метою досягнення оперативної і технічної сумісності зі збройними силами держав - членів НАТО” [13]. По суті трансформація безпекового сектору і реформування сил оборони почалося фактично з 2015 року. По тексту документа неодноразово згадуються “стандарти ЄС і НАТО”.

Більше того, ключовими завданнями створення умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України названі наступні:

- комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки до рівня, прийнятеного для членства в ЄС і НАТО;
- створення ефективного сектору безпеки і оборони, що забезпечує достатні спроможності національної оборони для відсічі збройній агресії;
- розвиток Збройних Сил України за західними стандартами та досягнення сумісності із збройними силами держав - членів НАТО[13].

Воєнна доктрина проголошувала, що формування національних оборонних спроможностей буде здійснюватися шляхом реформування сил безпеки й оборони відповідно до євроатлантичних прагнень України.

Геополітична ситуація змінилася, і Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”» була затверджена Стратегія воєнної безпеки України [48]. Головною метою Стратегії воєнної безпеки України 2021 року (далі — Стратегія) є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [48].

Стимування в контексті всеохоплюючої оборони України передбачає готовність сил оборони України, національної економіки, населення та всієї держави до надання відсічі збройній агресії проти України, нарощування спроможностей системи протиповітряної оборони, створення цілісної системи територіальної оборони, вжиття превентивних заходів щодо протидії воєнним загрозам, досягнення та підтримання спроможностей завдати

противнику неприйнятних політичних, економічних, воєнних та інших втрат, з огляду на які він буде змушений відмовитися від ескалації або припинити збройну агресію проти України [48].

Захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішим чинником держави. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України [48].

Всеохоплююча оборона України — це комплекс заходів, основний зміст яких полягає у:

- превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі;
- використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);
- застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права.

Іншими словами, всеохоплююча оборона передбачає залучення всього потенціалу держави та суспільства, на всій території з використанням усіх наявних сил і засобів.

Майже два роки війни наштовхують на думку щодо перегляду стратегії воєнної безпеки. У липні 2023 року Президент України Володимир Зеленський запропонував до обговорення п'ять основних орієнтирів - “напрямоків, які можуть бути розкриті тими чи іншими конкретними пунктами, які нація визначить як важливі” [59]. «Перше - філософія нашої перемоги, друге - глобальність української безпеки, третє - політика героїв,

четверте - політика справедливості, п'яте - трансформації за десять років, а саме нова зовнішня політика, нова економіка, нові відносини між державою та суспільством, розвиток всіх наших територій, освіта та наука, культура, як передумова і підсумок трансформації - рівень безпеки та свободи в Україні», - зазначив Президент [59].

На думку автора від «нейтралітету» до «всеохоплюючої оборони» наша держава змушена була пройти за 31 рік свого існування. Періодичні зміни в залежності від каденції Президентів України стратегічного курсу призвели до трагічних наслідків – руйнації Збройних Сил і системи оборони в цілому. Все це довелося відновлювати, починаючи з 2014 року, ціною відстоювання незалежності українським народом.

2.2 Стандарти НАТО

Зрозуміло, що впровадження стандартів НАТО не лише підвищує обороноздатність держави, а й прискорює процес вступу України до Північноатлантичного Альянсу. Зауважимо, що впровадження великої кількості стандартів НАТО й високий рівень взаємосумісності не гарантує членства в Альянсі, проте відкриває нові можливості для поглиблення відносин із НАТО.

Варто все ж розібратися, що включає поняття “стандарти НАТО”. Насправді, в Україні існує нерозуміння цього визначення. А.Гетьманчук та М.Фахрутдінова у своїй аналітичній доповіді наголошують: “Проблемою, яка відчутно залишається й надалі у питанні впровадження стандартів НАТО, є брак розуміння, що насправді потрібно кваліфікувати як власне стандарти НАТО, а що є нормами, принципами та практиками Альянсу” [89, с.8]. Автор погоджується, що різна інтерпретація ускладнює уніфіковану оцінку процесу впровадження стандартів. Це відбувається через брак розуміння політики стандартизації НАТО як такої, а також для зручності в комунікації.

«Стандарти НАТО» залишаються в Україні “політичною метафорою, яка вживається для найточнішої характеристики стану відносин між Україною та НАТО” [89, с.8], коли впровадження стандартів НАТО ототожнюється з реальною інтеграцією до Альянсу, а заяви про перехід на стандарти НАТО класифікуються як доказ наявної політичної волі зближуватись із Альянсом.

Так, заяви про неможливість переходу на такі стандарти - як небажання до такого зближення. Подібні узагальнення власне стандартів, норм і практик стали настільки частими, що представники Міноборони у своїй комунікації вимушені уточнювати: *«стандарти НАТО в їх класичному розумінні»*. Хоча згідно із Законом України “Про оборону” та внесеними змінами від 06.09.2019 р., **стандарт у сфері оборони держави-члена НАТО** – це стандарт, розроблений, прийнятий та опублікований державою-членом Організації Північноатлантичного договору [43].

Представники НАТО стверджують, що термін «стандарти НАТО» сам по собі не є достатньо коректним. Вони просять його уникати його в офіційних документах, але українські владні кола ввели цей термін навіть у законодавчих актах. З іншого боку, в термінології та політичній риторичі Альянсу термін «стандарти НАТО» інколи зустрічається.

У так званому «класичному» **розумінні під стандартами НАТО** варто розуміти набір нормативних документів зі стандартизації [рис. 2.1.]:

- *Союзні стандарти або союзні публікації* (A...P — Allied Publications, M...P — *Multinational Publications*) та *стандарти окремих держав-членів НАТО*. Це внутрішні документи Альянсу, що встановлюють сам стандарт, призначений для безпосереднього застосування органами військового управління країн-учасниць НАТО, конкретними організаціями та підрозділами.

- *Угоди зі стандартизації* (STANAG — Standardization Agreement) та *рекомендації зі стандартизації* (STANREC — Standardization Recommendation). Угоди зі стандартизації підтверджують згоду держав, що їх ратифікували, впроваджувати певний стандарт для взаємосумісності.

Угода зі стандартизації може охоплювати один або декілька стандартів, саме тому стандартів НАТО існує близько 2000, а угод — близько 1200.

УКРАЇНА І СТАНДАРТИ НАТО

В Україні термін «стандарт НАТО» застосовується не лише щодо військових стандартів НАТО або держав-членів НАТО, але і щодо норм, принципів та практик Альянсу, що не зовсім коректно.

СТАНДАРТИ НАТО

Набір нормативних документів зі стандартизації:

- СОЮЗНІ СТАНДАРТИ**: Союзні стандарти або союзні публікації (A...P — Allied Publications, M...P — Multinational Publications) та стандарти окремих держав-членів НАТО. Внутрішні документи Альянсу, які встановлюють сам стандарт.
- STANAG STANREC**: Угоди зі стандартизації (STANAG — Standardization Agreement) та рекомендації зі стандартизації (STANREC — Standardization Recommendation). Підтверджують згоду держав, що їх ратифікували, запроваджувати певний стандарт.
- SRD**: Інші документи, які пов'язані із стандартами (SRD — Standardization Related Documents): каталоги, довідники тощо.

НОРМИ, ПРИНЦИПИ І ПРАКТИКИ АЛІАНСУ

- демократичний цивільний контроль над силами оборони;
- забезпечення прозорості під час ухвалення управлінських рішень на всіх рівнях;
- підвищення ефективності наявних антикорупційних органів;
- запровадження процесу оборонного планування у сфері оборони відповідно до євроатлантичних принципів і підходів;
- гендерна політика.

ПРИКЛАДИ СТАНДАРТІВ:

- введено в дію умовні позначки та кольори, які використовуються при розробці карт Альянсу
- запроваджено перелік військових звань офіцерського та сержантського складу, еквівалентний званням армій країн-членів НАТО
- уніфіковано військову форму одягу, розширено її перелік для усіх можливих умов проходження військової служби

Infografika vidana za pidtrimki Chornomorskogo trustu regionalnoy spivpraci — proektu Fondu Marshalla (SBA). Dumki ta poziciji, vkladeni u cii infografici, e pozicije avtoriv ta ne obyavljeno vidobrazhaji poziciju Chornomorskogo trustu regionalnoy spivpraci — proektu Fondu Marshalla (SBA).
Dzherela: dani Ministerstva obrony Ukrainy ta Predstavnytva NATO v Ukraini

Рисунок 2.1. Стандарти НАТО в класичному розумінні [14, с.11]

Певне незрозуміння зберігається у нашій державі і щодо сфер застосування стандартів НАТО. Часто вони зводяться передусім до матеріальних аспектів, наприклад, забезпечення військовослужбовців або набоїв певного калібру.

Варто виокремити й інші норми, практики та принципи, які часто теж зараховують до стандартів НАТО, а саме: забезпечення прозорості під час ухвалення управлінських рішень на всіх рівнях; підвищення ефективності наявних антикорупційних органів; впровадження процесу оборонного планування у сфері оборони відповідно до євроатлантичних принципів і підходів; гендерна політика [рис.2.1].

Система стандартизації НАТО охоплює всі напрями діяльності у сфері оборони, а саме: розробка, виробництво, технічне обслуговування, ремонт та модернізація. Дана основа стала розвитком зміцненню обороноспроможності України. Однак є певне нерозуміння процесу впровадження стандартів НАТО з точки зору їхньої кількості. В українському дискурсі популярною є думка, що для успішної євроатлантичної інтеграції Україна має впровадити усі стандарти НАТО.

Українські експерти зі стандартизації вважають, що всі стандарти НАТО (близько 2000) впровадити не те що неможливо, але й непотрібно [14, с.12]. Деякі стандарти переглядаються на регулярній основі (кожні три роки), деякі - додаються, деякі - втрачають чинність. Отже, їхня кількість постійно змінюється. Логічно говорити про впровадження стандартів НАТО як певну рухому ціль. Альянс здебільшого проводить відкриту для партнерів роботу щодо внесення змін в існуючі документи, тому про такі зміни стає відомо заздалегідь. Є також позитивна новина: деякі національні стандарти визнаються як такі, що не поступаються стандартам НАТО і не вимагають перегляду (наприклад, якість питної води).

Із моменту перебування Володимира Зеленського на посаді було впроваджено приблизно 100 нових угод зі стандартизації НАТО, тобто половину від тих, які було впроваджено за попередній період – з 2014 (номінально з 2004) по 2019 роки [14, с.3; рис. 2.2.].

Рис.2.2. Динаміка впровадження стандартів НАТО в Україні [14, с.17]

Процес впровадження стандартів продовжується. Так, станом на грудень 2023 року впроваджено 301 стандарт НАТО: 181 – в рамках Цілей партнерства Україна-НАТО (першочергові стандарти Альянсу) та 116 – в

ініціативному порядку, що впроваджуються Україною поза Цілями партнерства. В Міноборони та ЗСУ запроваджено 26,5% [27].

Отже, протягом 2014-2023 років активно йде процес наближення України до стандартів НАТО, зроблено чимало важливих кроків. Проте існує низка викликів і перешкод (рис.2.3.)

Рисунок 2.3. Досягнення, виклики та перешкоди на шляху впровадження стандартів НАТО [14, с.29]

2.3. Формування та розвиток логістики

Співробітництво Україна–НАТО в оборонній сфері здійснюється відповідно до вимог Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО (далі - РНП) та Робочого плану Військового комітету Україна – НАТО на поточний рік. РНП містить детальну інструкцію, як проводити реформування сил оборони та наближати їх до стандартів НАТО.

РНП традиційно зосереджуються на чотирьох основних напрямках:

- підвищення рівня оперативних спроможностей взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО;
- співробітництво з питань трансформації, оборони реформ та професіоналізації Збройних Сил України;
- забезпечення участі підрозділів та особового складу Збройних Сил України у операціях підтримки миру та безпеки з Силами реагування НАТО;
- застосування механізмів військової співпраці, консультацій та взаємодії [46].

Остання РНП була ухвалена в 2021 році. 23 лютого 2022 року на Урядовому порталі з'явилася новина про схвалення проєкту Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2022 рік [76], проте його не було затверджено у зв'язку з початком повномасштабного вторгнення російської федерації. Як і попередня РНП-2021, проєкт РНП 2022 року був «людиноцентричним»: основна увага державної політики євроатлантичної інтеграції спрямована на забезпечення безпеки й добробуту людини як ключового суб'єкту національної безпеки.

Серед реформ, які пов'язані з темою магістерського дослідження, виділимо такі:

- забезпеченні взаємосумісності інститутів безпеки й оборони України та Альянсу;

- адаптації сектору безпеки й оборони України до норм і принципів НАТО, зокрема створення національної системи стійкості та реформування оборонної промисловості;
- гармонізації українського законодавства із законодавством держав - членів НАТО у сфері безпеки й оборони;
- забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків сектору безпеки й оборони України;
- підвищенні рівня професійної компетентності держслужбовців, що працюють на реалізацію Україною євроатлантичного курсу [76].

Отже, такі пріоритети демонструють певні вектори, які, на думку військового керівництва України та партнерів по НАТО, є першочерговими.

Із початком повномасштабного вторгнення на перший план вийшли питання логістики, адже саме це було в основі отримання нашими збройними силами необхідної допомоги та реалізації завдань в умовах реального часу на полі бою.

Сили логістики призначені для організації логістичного забезпечення Збройних Сил України у повсякденній діяльності, у ході проведення заходів бойової підготовки, під час відмобілізування і стратегічного (оперативного) розгортання, підготовки та ведення операцій (бойових дій), відновлення боєздатності військ (сил), отримання, накопичення, обліку, зберігання, постачання та поповнення запасів матеріальних засобів [104].

Створення Командування Сил логістики на базі Тилу та Озброєння Збройних Сил України відбувається до аналогічних структур країн-членів НАТО. В 2018 році за ініціативою НАТО в Україні формується Командування Сил Логістики ЗСУ шляхом злиття Тилу Збройних Сил та Озброєння Збройних Сил України. З 1 січня 2022 року Сили логістики набули статусу окремого роду сил. Відповідні зміни у Закон України «Про Збройні Сили України», внесені Законом «Про основи національного спротиву» [39].

Найважливішим чинником своєчасного створення (нарощування) необхідних угруповань військ (сил) є готовність здійснювати переміщення

військових частин (підрозділів) в короткі терміни, не порушуючи їх цілісності, із забезпеченням можливості раптового переходу до виконання завдань за призначення на всьому шляху слідування. Крім того, для забезпечення виконання угруповання військ (сил) завдань за призначенням є необхідність своєчасного перевезення та транспортування озброєння, військової техніки та матеріально-технічних засобів для задоволення їх потреб у визначених районах (зонах).

Враховуючи вищезазначене та з огляду на напружену зовнішньополітичну обстановку, необхідність забезпечення постійної готовності військ (сил) в ході виконання завдань з оборони держави, ведення міжнародних операцій, навчань, одним з найбільш актуальних питань залишається на цей час організація переміщення та перевезення (транспортування) військових частин (підрозділів), озброєння, військової техніки та матеріально – технічних засобів Збройних Сил України різними видами транспорту, у військових структурах автомобільний парк був сильно застарілим, з новітніх були марки КраЗ та МаЗ та КамаЗ які ще постачалися росією в 2000-х роках. На даний момент автопарк поновлюється сучасними зразками автомобілів від партнерів НАТО серед відомих марок таких як OSHKOSH, DAF, Iveco, що прискорило логістичне забезпечення та своєчасне транспортування [1].

Секретаріат штаб-квартири НАТО з консультацій, командування та управління (СЗВ) включив Україну до переліку держав, які використовують програмне забезпечення LOGFAS. Сервіс підтримки логістичних операцій LOGFAS (Logistic Functional Area Services) – інтегрований набір програмних систем, що розроблений для підтримки логістичного забезпечення НАТО. Сервіс дозволяє користувачам збирати, зберігати, оборобляти, аналізувати, відображати та розповсюджувати інформацію для підтримки логістичних операцій.

Розвиток сил логістики Збройних Сил України дозволив підвищити справність озброєння та військової техніки українського війська, докладено

значних зусиль щодо підвищення технічної справності озброєння та військової техніки українського війська. Діє ремонтно-відновлювальний полк, який разом з центрами забезпечень виконує серйозні завдання у зоні бойових дій такі як: евакуація, ремонт, відновлення, що надало можливість швидкого темпу повернення зразків ОВТ у стрій, щоб продовжити виконувати поставлені цілі.

2.4 Аналіз сучасної тактики ведення бою

У період ведення АТО та ООС після Мінських домовленостей військові структури здійснювали позиційну тактику ведення бою з обмеженим озброєнням та військовою технікою (ОВТ), які були заборонені згідно мінських домовленостей).

Усе змінилось після 24 лютого 2022 року: почався наступ військових формувань російської федерації, які брали кількістю. Для військових збройних формувань України була поставлена мета змінити тактику та компенсувати якістю, мобільністю щоб завдати масових втрат противнику та спробувати відстояти незалежність України.

Сучасна тактика ведення бою Збройних Сил України визначається різноманітністю загроз та викликів, з якими стикаються війська, а також враховує новітні технології та досвід ведення збройних конфліктів. Тактичні рішення базуються на принципах гнучкості, мобільності, ініціативи та синергії між різними складовими Збройних Сил.

Нижче наведено деякі ключові аспекти сучасної тактики ЗСУ:

Гібридна війна:

- Боротьба в інформаційному просторі: ЗСУ враховують важливість інформаційної війни, включаючи дезінформацію та кібератаки, українські військові застосовують пропагандистські артилерійські снаряди, які викидають листівки, а також скидають з дронів ці листівки, яких вказано

ворогу інструкцію здачі полону та контактні номери для здачі в полон. Військові з GoPro, дронів також з власних телефонів зафіксують успіх у ведення бойових дій та закидають в інформаційний простір для деморалізації військових ворога та агітації цивільного населення до вступу у Збройні Сили. Захист інформаційної сфери та підтримка психологічного стану військовослужбовців є важливими завданнями і домінує над інформаційним простором росії.

Мобільність і гнучкість:

- Близькі бойові групи: Збройні сили використовують близькі бойові групи для швидкого реагування на зміни в ситуації та оперативного втручання. Мобільні групи мають властивість швидко добратись в зону виконання поставленого завдання та завдати максимальних втрат противнику швидкістю пересування, мобільності, а також влаштувати засідки для зупинення просування ворожої колони, тактика себе добре проявила під час оборони Києва.

Вогнева потужність і точність:

- Прецизійна зброя: Використання сучасних систем зброї та техніки, які забезпечують точність у веденні вогню і зниження ризику випадкових пошкоджень.

Співпраця з альянсами та партнерами:

- Міжнародна взаємодія: ЗСУ бере участь в міжнародних навчаннях, співпрацює з іншими країнами, а також діє в рамках міжнародних військових коаліцій. Раніше Україна вчилася у НАТО, а зараз НАТО сприймає та тренується за досвідом України. Зараз відбувається новий тип війни, де застосовані всі види зброї, крім ядерної, що вважається новим досвідом для партнерів, оскільки військові держав-членів НАТО не брали участь у бойових діях з такою технологічною країною, як росія.

Боротьба в умовах міського середовища:

- Спеціальні операції в міських умовах: ЗСУ готуються до бойових дій в умовах міського середовища, де може виникнути потреба у спеціальних

тактичних підходах. До повномасштабного вторгнення українські військові вели в основному бойові дії в посадках, полях, а після 24 лютого 2022 року вони включились у міське середовище. Місто стає справжньою фортецею.

Захист від протипіхотних загроз:

- Сучасні засоби протипіхотного боротьби: Використання новітніх технологій та підходів для захисту від піхотних загроз, включаючи міни та вибухові пристрої.

Використання дронів та технологій безпілотників:

- Розвідка та ударні дрони: ЗСУ використовують дрони для розвідки, моніторингу та ведення ударних операцій, новинкою для військових стала скидання снаряду з дрону по противнику, а також FPV дрон, які використовують як дрони-камікадзе, що становить серйозною загрозою для піхоти та ворожої техніки. Для інструкторів НАТО було дещо новим використовувати техніку, одночасно керуючи дронами для розвідки та наведення.

Сучасна тактика ЗСУ піддається постійному оновленню та пристосуванню відповідно до змін у стратегічних умовах та розвитку нових технологій. Оперативні й тактичні рішення приймаються з урахуванням конкретного контексту та завдань. Українські військові широко розвинені у імпровізації, нового відкриття та інновацій, що дало змогу адаптуватися до найновішого типу війни, які держави НАТО ще не зустрічали, тому західні партнери активно сприймають досвід з України та активно впроваджують у себе до навчальних програм.

2.5 Розвиток облікової системи

Розвиток облікової системи Збройних Сил України залежить від різних факторів, таких як стратегічні призначення, геополітична обстановка, бюджетні обмеження та інші чинники.

Україна продовжує здійснювати реформи в своїх Збройних Силах з метою підвищення їх ефективності, мобільності та професійної підготовки. Досягнення цієї мети включає в себе модернізацію обладнання, підвищення якості командного складу, покращення системи логістики та забезпечення [54].

На сьогодні Україна вдосконалює свою облікову систему через впровадження нових технологій, цифрових рішень і стандартів. Прикладом є навчання військових системі SAP, яка має замінити стандартний паперовий облік і яка надає можливість швидкого та якісного обліку в подальшому розвитку. Це створить умови для офіцерів на передовій не вести журнали, що економить часовий ресурс. Також може бути зроблений акцент на підвищенні рівня кібербезпеки та вдосконаленні систем управління інформацією.

Єдиною та головною проблемою облікової системи залишається її паперовий характер, використання радянських зразків, що сильно гальмує процес у поставці, ремонті ОБТ, забезпеченні військовослужбовців і загалом налагодження логістики.

Бюрократія в Збройних Силах будь-якої країни може бути проблемою, і це стосується і України. Бюрократичні перешкоди можуть виникати на різних рівнях організації, включаючи високий рівень командування, логістику, управління персоналом та інші аспекти облікової системи.

Деякі з основних проблем бюрократії в Збройних Силах можуть включати:

- *Повільні процеси прийняття рішень.* Велика організація, така як Збройні Сили України, може стикатися із складністю внутрішніх процесів, що призводить до затримок у прийнятті стратегічних рішень і реакції на зміни. Від повільного процесу прийняття рішень страждають всі роди військ, включаючи логістику. Повільний процес прийняття рішень дається великою ціною, а саме життям військовослужбовця, який очікує на підтримку та

забезпечення від операторів ОВТ завчасної евакуації, ремонту, постачання боєприпасів та палива.

- *Паперова робота і формалізм:* Військові структури часто використовують традиційні системи документообігу та звітності, що може призводити до великої кількості паперової роботи та формалізму. Паперова робота не зникає в оборонному секторі навіть зважаючи на реформи, пов'язані з євроатлантичною інтеграцією. Маємо сподівання, що згодом при постачанні зброї, ОВТ, матеріальної допомоги облік не буде паперовим, але, на жаль, станом на кінець 2023 року у військових структурах немає програми для ведення цифрового обліку [27]. Цим питанням командування почало вже займатись і працює над створенням цифрового обліку, який в майбутньому має замінити паперовий. Військовим доводиться вести паперову роботу, а саме заповненням журналі реєстрації та книги обліків. Для виконання завдань має бути обов'язково формальна документація на папері.

- *Неефективність систем управління інформацією:* В умовах сучасної військової діяльності ключову роль відіграє швидкий та ефективний обмін інформацією. Недоліки в системах управління інформацією можуть уповільнювати реакцію на події. Інформація також постачається паперовим способом. Деякі документи ще можуть надсилатися поштою, яка гальмує процес, для виконання розпоряджень, наказу чи наряду. Звичайно Україна має власну захищену систему для передачі документацій "СЕДО", яка ефективно та завчасно надсилає документацію, проблемою залишається ознайомлення з нею паперовим способом.

- *Кадрові аспекти:* Застосування складних процедур і відсутність гнучкості в управлінні персоналом може призводити до недоцільної розстановки кадрів і затримок у вирішенні питань штатності. Дана система для кадрів відсутня, донині використовується паперовою.

На думку автора кваліфікаційного (магістерського) дослідження, для подолання цих проблем можуть вживатися заходи щодо модернізації технологічної інфраструктури, впровадження електронних систем

управління, спрощення адміністративних процедур та покращення системи управління персоналом. Також важливо підтримувати відкритий діалог між військовими та цивільними владами для пошуку ефективних рішень і реформ. Українське командування з усіх сил намагається подолати так звану “УПА” (Українську Паперову Армію), розробляючи цифровий облік, який із активним тестуванням можна ввести у експлуатацію якомога скоріше. Звичайно процес трансформації займатиме певний період часу.

Співпраця України з НАТО у цій сфері визначається не лише впровадженням міжнародних стандартів обліку, але й стратегічним підходом до фінансового управління та забезпечення прозорості в управлінні оборонними бюджетами, які потребують у закупівлі запасних частин, інструментів і приладдя (ЗіП) та обладнання для підтримки ресурсу ОВТ західних зразків для потреб своєчасного ремонту та обслуговування [1]. Отримання підтримки від НАТО дозволяє Збройним Силам України модернізувати свою облікову систему, адаптувати її до міжнародних стандартів та підвищувати ефективність використання фінансових ресурсів, що в майбутньому замінить паперовий облік радянського зразка. Зазначимо, що це також сприяє утриманню високого рівня військової готовності й оперативності Збройних Сил України в сучасних геополітичних умовах.

Важливо підкреслити, що хоча впровадження міжнародних стандартів у сфері обліку потребує значних зусиль і ресурсів, це є стратегічно важливою ініціативою для підвищення ефективності та прозорості управління фінансовими питаннями в оборонному секторі. Посилення співпраці з НАТО в даній сфері сприяє вдосконаленню системи контролю та забезпечує сталість фінансових процесів у Збройних Силах України.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити: за роки незалежності Україна проводила реформування сектору оборони, спираючись на Воєнну доктрину як основний стратегічний документ. Відмова від курсу на позаблоковість сприяла перегляду основних підходів до управління й

організації взаємодії в цій сфері, базуючись на так званих “стандартах НАТО”.

Процес впровадження стандартів вже розпочався і помітна позитивна динаміка, особливо в питанні логістики й тактики ведення бою. Найбільш проблемним залишається система обліку в оборонному секторі, проте реалізація Україною євроатлантичного курсу передбачає введення електронного документообігу, тому є сподівання, що ця реформа також буде імплементована найближчим часом.

РОЗДІЛ 3

АСИМІЛЯЦІЯ ОЗБРОЄННЯ І ТЕХНІКИ У ВІЙСЬКОВИХ СТРУКТУРАХ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Пріоритетні завдання в озброєнні та забезпеченні технікою у військових структурах України

Як було зазначено в попередніх розділах магістерського дослідження, визначальним фактором зміцнення воєнної безпеки є реформування сил оборони. У Воєнній доктрині 2015 року визначено, що через збройний конфлікт на Сході України, воєнно-політичну нестабільність на Близькому Сході, боротьбу за вплив на світові фінансові та енергетичні потоки посилюється глобальна воєнно-політична нестабільність. Це призводить не лише до збільшення розмірів воєнних витрат, а й активізації розробки нових зразків озброєння та підвищення інтенсивності військових навчань провідними державами світу [13]. Так, у якості однієї з основних тенденцій була виділена інтенсивна модернізація збройних сил сусідніми державами, активізація розробок озброєння та військової техніки нового покоління з принципово новими можливостями вогневого ураження і управління [13].

Воєнній доктрині 2015 року основні зусилля планувалося зосередити на підвищенні рівня бойової та оперативної підготовки військ (сил) з одночасним радикальним оновленням системи управління ними та якісних характеристик озброєння і військової техніки, у тому числі прийняття на озброєння принципово нових зразків, розроблених на основі сучасних технологій [13]. У цьому контексті важливим є економічне забезпечення воєнної безпеки. Саме тому перед основними стейкхолдерами гарантування воєнної безпеки в оборонному секторі були поставлені такі завдання:

- визначення на державному рівні довгострокових наукових та матеріально-технічних потреб оборони, забезпечення створення,

виробництва, ремонту і модернізації озброєння, військової та спеціальної техніки і боєприпасів для задоволення потреб безпеки і оборони;

- формування збалансованої структури оборонно-промислового комплексу, визначення пріоритетних напрямів його реформування і розвитку, технічного переозброєння, забезпечення максимального завантаження і нарощування науково-виробничого потенціалу оборонного сектору економіки;

- створення системи безперервного забезпечення наукових установ і виробничих підприємств оборонно-промислового комплексу інформаційними, аналітичними та іншими матеріалами щодо світових досягнень у сфері науки, техніки і технологій, розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки;

- забезпечення сучасними зразками озброєння та військової техніки, зокрема їх розроблення та виробництво силами вітчизняного оборонно-промислового комплексу, у тому числі за закордонними ліцензіями, розроблення і виробництво разом з іноземними партнерами, імпорту озброєння та військової техніки, розроблення і виробництво яких в Україні недоцільне або технологічно неможливе [13].

Поставлені завдання є цілком виправданими, реалістичними й вкрай актуальними і досі. По суті формування національних оборонних спроможностей сьогодні здійснюється шляхом підвищення бойового потенціалу, відновлення справності, продовження ресурсу, проведення модернізації, створення нових систем і уніфікації зразків озброєння та військової техніки Сухопутних військ та Повітряних Сил Збройних Сил України. Важливу роль відіграє співпраця з державами-членами НАТО [24], що дозволяє підвищити підготовленість особового складу, технічної сумісності озброєння, військової та спеціальної техніки. Оперативна сумісність підрозділів Збройних Сил України і держав-членів НАТО реалізується в рамках Програми перевірки та зворотного зв'язку Концепції оперативних можливостей НАТО (КОМ/ОСС)[13].

3.2. Заміщення стрілецької зброї та засобів ближнього бою

30 грудня 2021 року Рада національної безпеки і оборони України прийняла Стратегію забезпечення державної безпеки, яку затвердив своїм Указом Президент України Володимир Зеленський [52]. Серед основних завдань державної політики у сфері гарантування державної безпеки було визначено нарощування технологічних можливостей суб'єктів гарантування державної безпеки та прийняття на озброєння новітніх систем апаратних комплексів та спеціальних засобів. Проте у Стратегії наголошувалося на обмеженості держави у фінансових ресурсах, що ускладнює забезпечення достатніх обсягів виробництва та закупівлі сучасних зразків озброєння й спеціальної техніки. Разом із дисбалансом безпекових потенціалів України та Російської Федерації це обумовлює необхідність застосування асиметричних тактик у безпековій сфері.

Станом на 2023 рік в оборонній і безпековій сфері проблемою залишаються питання нестачі сучасних засобів збройної боротьби, неготовності ремонтної бази, несправності озброєння та військової техніки. Через величезні проблеми з озброєнням та модернізацією, Збройні Сили України йдуть на переговори з членами НАТО заради вступу України до Альянсу за стандартами НАТО.

На початок російсько-української війни в ЗСУ основною стрілецькою зброєю та засобами ближнього бою залишалися зразки радянської спадщини, боєприпаси до них поступово витрачаються, тому постало питання про перехід на західний калібр, який є доступний для України. На думку автора магістерського дослідження, заміщення стрілецької зброї та засобів ближнього бою може бути частиною програми військової допомоги від НАТО для України. Така підтримка може включати постачання нового та сучасного спорядження для солдат, стрілецької зброї, а також засобів ближнього бою.

НАТО надає Україні нові та сучасні зразки стрілецької зброї для підвищення бойової ефективності українських військових та швидшого

переходу з боєприпасів радянських зразків на стандарти НАТО, які в майбутньому будуть відсутні для військових у випадку проведення спільних операцій чи бойових дій.

Основними поставками від країн НАТО є автомати на платформі AR-15 та власного виробництва такі як польські Grot, чеські CZ 805, бельгійські FN, F2000, SCAR-L, пістолети італійського виробника Beretta. Кулемети поповнилися американськими M249, M240, M134 мініган, M2, німецькими MG3 та MG5 [1; рис.3.1].

Рисунок 3.1. Військова допомога Україні від держав-членів НАТО, обіцяна в січні 2023 року

Як видно на рисунку 3.1., номенклатура озброєння, яку обіцяли в січні 2023 року, а потім поставили в Україну, є доволі широкою, які географія походження зброї. Наприклад, Снайперські гвинтівки постачаються американським виробником Barrett. Відомо про виробництво в Україні виготовлення стрілецької зброї під ліцензією країн-партнерів серед них чеська CZ та американська платформа AR-15 під назвою WAC-47 яка має конструкцію “лего” та спроможна міняти важливі деталі з важливих - ствол, так як даної можливості у радянських зразків немає [1; 102].

Постачання засобів ближнього бою, таких як боєприпаси інші спеціальні обладнання для ефективного функціонування на передовій є важливим елементом в обороні та в наступі, особливо коли ворог переважає за кількістю. Збройні Сили України мають проблеми із недостатньою кількістю боєприпасів. У наявності були лише старі радянські зразки та обмежена кількість сучасних вітчизняних зразків, таких як автоматичний гранатомет УАГ-40 який використовує 40мм вог під стандарти НАТО, реактивний вогнемет РПВ-16, ПТРК “Корсар” та “Стугна-П” та міномети КБА-118, М60-16, КБА-48М, УПК-82, М-120-15 “Молот”, та МП-120.

Противник має перевагу у кількості військових та техніки. Україні має постійну потребу в засобах ближнього бою. Країни НАТО надали широкий асортимент з відомих представників є: американські міни М18А1 “Claymor” та С4, американські ручні гранати М67 та німецькі DM51, з переносних засобів ППО американські FIM-92 Stinger, британські Starstreak, французькі Mistral, та шведські RBS 70. США також надали конфісковані іранські міномети. Серед ПТРК є американський FGM-148 Javelin та BGM-71 TOW, шведсько-британські NLAW, франко-німецький MILAN. Протитанкові гранатомети поновились американськими SMAW-D, німецькими Panzerfaust 3, а також RGW-90 MATADOR, шведськими Carl Gustaf M4 та AT4. Серед автоматичних гранатометів американські М320 які мають замінити ГП-25, М32А1 та Mk19, німецькі GMG, польські RGP-40 (рис.3.1.) [61].

Постійна державна й закордонна підтримка в цих напрямках може сприяти підвищенню бойової готовності та безпеки українських військових сил. Однак конкретні деталі та обсяги такої допомоги можуть залежати від конкретних домовленостей та угод між Україною та країнами-членами НАТО [24]. Стрілецька зброя західних зразків поступово удосконалюється і за технічними характеристиками давно “перегнала” радянські зразки, які є застарілими. Західні зразки ближнього бою мають спеціальний принцип, що противник не матиме змоги скористатися ними. Наприклад для пуску з джавеліна потрібен акумулятор та охолоджувач до боеприпаса, які є одноразовими. Не досвідчений противник не може здійснити спуск, аналогічно - із використанням стінгер.

Постійне використання ЗСУ нових тактик, в тому числі і партизанської боротьби, створення мобільних груп, завдають великих збитків та втрат противнику, спростовуючи усі байки про потужний парк ОВТ росії та захищеності екіпування майбутнього “Ратник”. В цілому українські військові швидким темпом освоїли західні зразки стрілецької зброї та засобів ближнього бою. Відбувається доволі динамічне їхнє оновлення натівськими зразками та виробництво власних сучасних засобів ближнього бою та стрілецької зброї.

3.2. Оновлення парку важкої техніки та артилерії: роль допомоги з боку країн-членів НАТО

Військовий парк важкої техніки та артилерії російської федерації переважає вітчизняний за кількістю. Основним парком ЗСУ було озброєння радянських зразків: танки Т-64 та Т-84 з їхніми вітчизняними модифікаціями “Булат” і “Оплот”, а також єдиний зразок “Ятаган” [1]. З артилерії по сучасним міркам був єдиний зразок 2С22 “Богдана” (рис.3.2.).

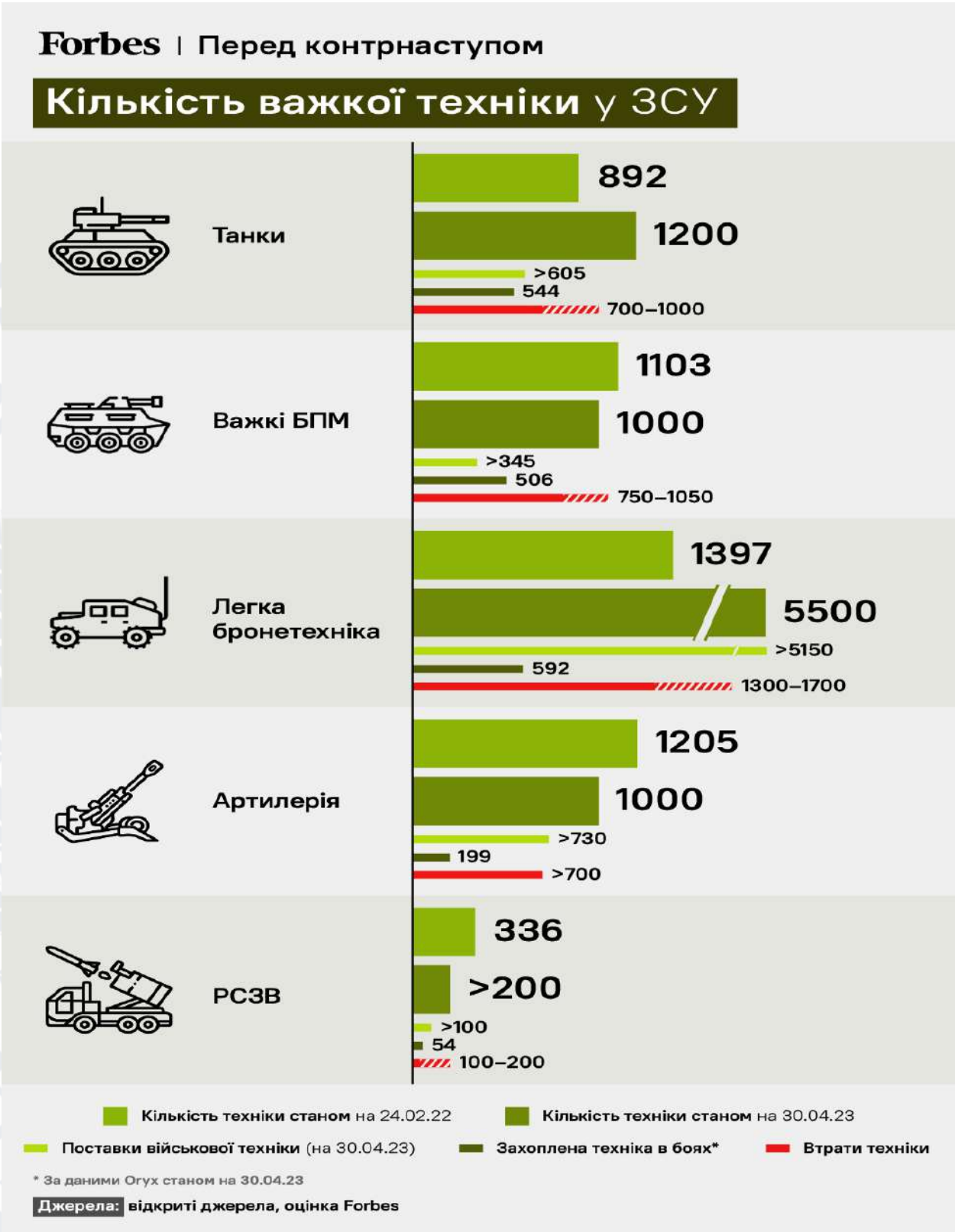

Рисунок 3.2. Кількість важкої техніки у ЗСУ станом на травень 2023 року

Оновлення парку важкої техніки та артилерії грає ключову роль в забезпеченні обороноздатності країни, особливо в умовах геополітичних

напруг, поновлення військової техніки є важливим елементом Стратегії національної безпеки [49-51].

Протягом 2022-2023 років активізувалося постачання військової техніки і озброєння від наших партнерів по НАТО (рис.3.3.).

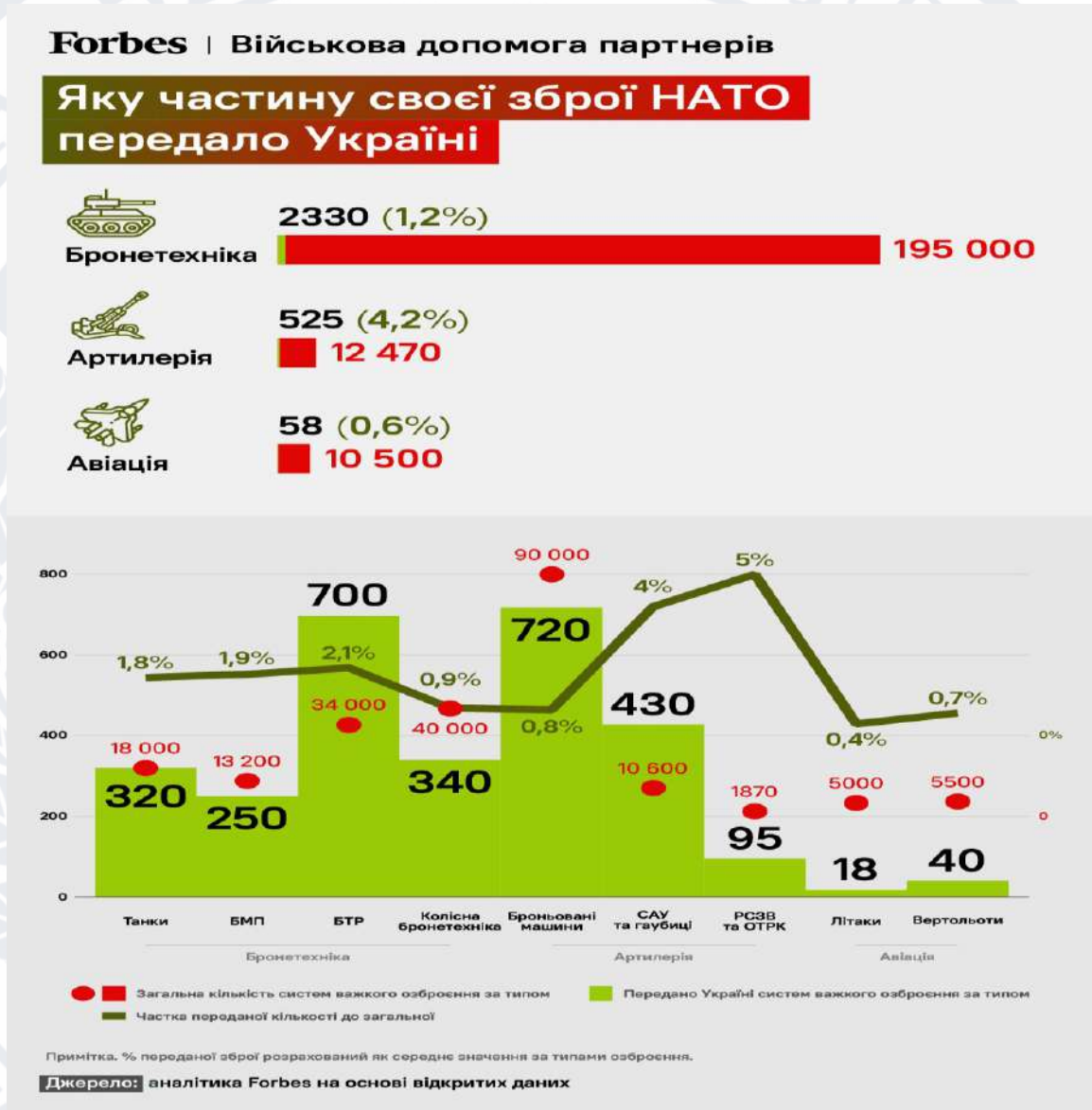

Рисунок 3.3. Військова допомога партнерів України в 2022 році

Країни-члени НАТО можуть надавати Україні різноманітну військову техніку, включаючи танки, для компенсації поставок та підтримки обороноспроможності. Причому частка цієї зброї від власної є незначною: наприклад, США передали 0,9% власного озброєння Україні [1; рис.3.4].

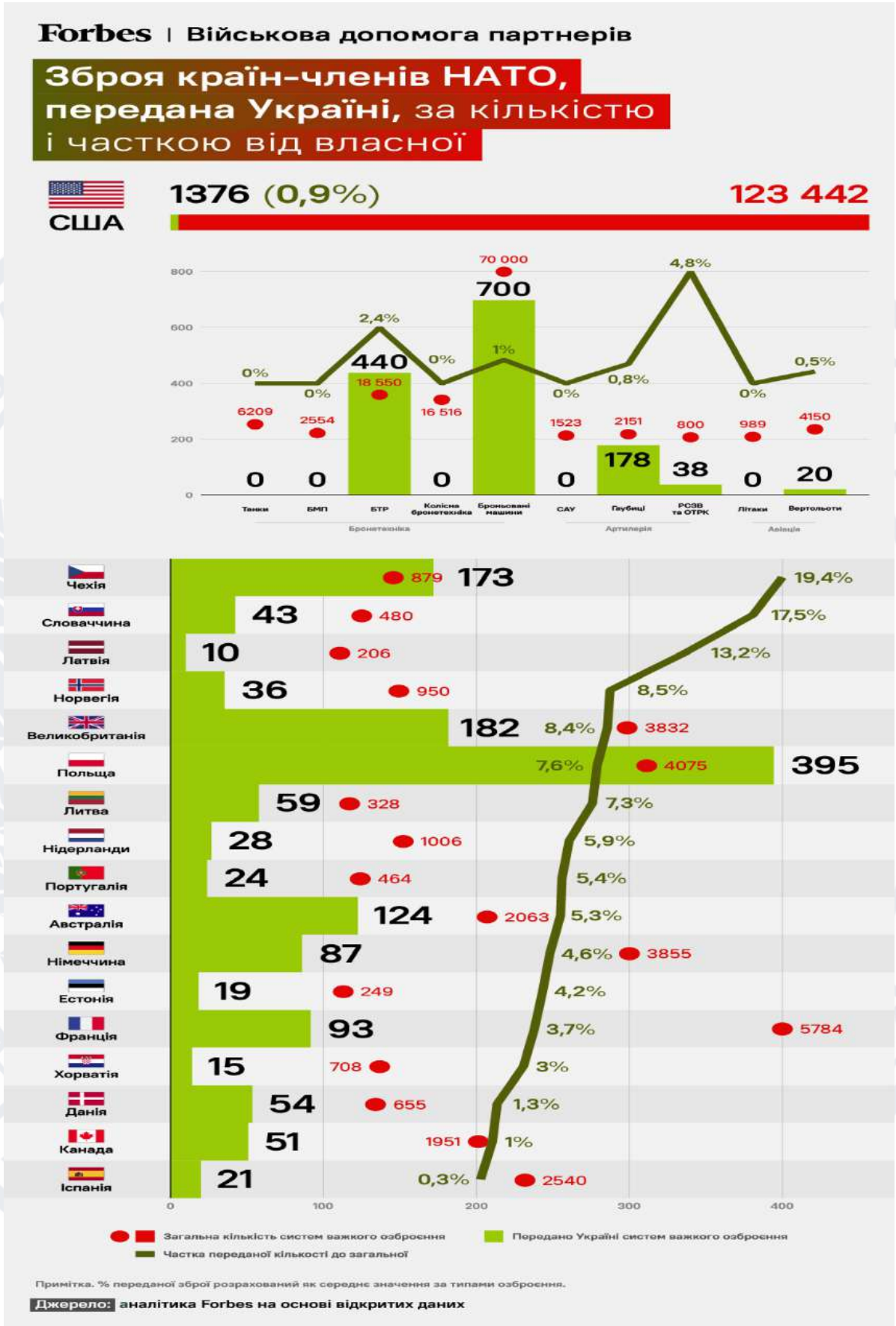

Рисунок 3.4. Зброя країн-членів НАТО, передана Україні за часткою від власної (2022 рік)

Партнери по НАТО, особливо колишнього блоку ОВД, постачали ліцензійні копії танків сімейства Т-72, з них є польська поглиблена модернізація РТ-91 Twardy, Т-55S, із залученням українських танкістів на навчання український парк поновлюється західними зразками техніки такі як: Leopard 1, Leopard 2, M1 Abrams, Challenger 2 [1].

Артилерія має аналогічну ситуацію, однією з проблем наявність дефіциту боєприпас до радянських зразків. Україна побудувала та розпочала виробництво 155мм снарядів, а також отримувала постачання від держав НАТО, в тому числі колишніх країн ОВД. На додачу зустрічались конфісковані від Ірану та КНДР і передані Україні від країн НАТО.

Україна отримала різноманітний артилерійський парк західних зразків. Оскільки артилеристи були запрошені на освоєння цієї техніки ще в перші місяці російсько-української війни, вони змогли досить швидко її освоїти.

Станом на грудень 2023 року з оновлень є: німецький PzH 2000, польський Krab, французький Ceasar та TRF1, словацький Zuzana 2, шведський Archer, британський AS-90, також Британія та США постачають Україні M777, M119, L118, від Португалії американські M114, американський M109 різних модифікацій та італійська версія M109L також Італія поставила Україні FH-70, також очікується від Німеччини постачання найновішої САУ RCN 155 (рис.3.1.). Україна стає першим іноземним оператором цієї техніки.

Реактивна артилерія також оновила парк такими представниками, як американськими M142 Himars, які себе гідно показали. Вони є точними та знищують російську логістику, що надає переваг ЗСУ на передовій. Також отримали M270 MLRS і до них німецька ліцензійна копія MARS та французький LRU, чеські RM-70 Vampire, а також румунські APR-40 (рис.3.5.).

Рисунок 3.5. Озброєння, отримане від партнерів по НАТО

Військові експерти з країн-членів НАТО проводять тренування та консультування з питань ефективного використання важкої техніки та артилерії. Маючи обмежений часовий ресурс нашим військовим вдається опанувати швидко озброєння та ефективно ним користуватись. Зазвичай програма підготовки для екіпажу НАТО займає довгий час.

Країни-партнери надають допомогу у постачанні ЗіП, боєприпасів, а також утворили ремонтні цехи для безпечного та якісного ремонту. Однією з найбільш серйозним проблем залишається різниця ремонтного процесу між Україною та НАТО. Українські ремонтні бригади проводять ремонти озброєнь як на передовій, так і в загальних ремонтних пунктах, але вони скуті в ремонті західних зразків техніки через обмеження в доступі по ремонту важливих агрегатів, так як вони потребують проведення ремонту на заводі самого виробника.

Разом з країнами-членами НАТО Україна може брати участь у спільних військових вправах, що сприяє обміну досвідом та підвищує бойову готовність. Військові НАТО приймають та вчаться за досвідом у війні в Україні, що постійно призводить до зміни тактики, покращення

артилерійських програмних забезпечень, з українських є “Кропива” [1; 83; 102].

Ці заходи сприяють підвищенню бойової ефективності та загальної обороноздатності України в умовах надання відсічі противнику. Постачання не зупиняється. Артилерія відіграє величезну роль у підтримці піхоти та ведення контрартилерійської боротьби. Українські танкісти почали використовувати тактику “Сталевий кулак”, що надало відновленню актуальності у використанні танків в сучасному типі війни.

Один з важливих аспектів у формуванні потужності є оновлення та збільшення парку важкої техніки, поповнення запасів стрілецького озброєння та засобів ведення ближнього бою, адже надає можливість успішного наступу українських військових. Західні зразки техніки відрекомендували себе з сильної сторони. Основними їхніми рисами є ефективність, технологічність та найголовніше - збереження життя екіпажу.

3.3. Модернізація повітряних сил у співпраці з НАТО

Країна-агресор своїми повітряними силами технологічно та за кількістю значно перевищує Повітряні сили України. З відліку повномасштабного наступу першими з тих, хто прийняв на себе ракетний та авіаційний удар були аеропорти, військові частини Повітряних Сил України. Метою росії було повністю знищити авіаційний парк і домінувати в повітряному просторі. З початку повномасштабного наступу Україна просила в НАТО закрити небо, на що було лише ігнорування, альтернативним варіантом стала допомога відновити, модернізувати та забезпечити повітряні сили, щоб не дати можливість росії зайняти верх у повітрі.

Модернізація повітряних сил України у співпраці з НАТО є важливим елементом забезпечення високої готовності та ефективності в повітрі [48; 51].

Така співпраця може включати різноманітні аспекти, що охоплюють техніку, інфраструктуру, тренування та інші області.

Автор кваліфікаційного (магістерського) дослідження пропонує такі можливі напрями модернізації повітряних сил України в контексті співпраці з НАТО.

Технічна Модернізація літаків і гвинтокрилів:

- Постачання сучасних літаків і гелікоптерів. Одним із аспектів може бути отримання новітніх літаків і гелікоптерів від країн-членів НАТО або впровадження спільних програм модернізації. У перші місяці наступу країни НАТО надавали винищувачі СУ-27 та МіГ-29. Швеція заявила про постачання аналогу Saab JAS 39 Gripen, поки пілоти проходять курси навчання, до штурмової авіації піднято питання про постачання А-10 Thunderbolt. Серед гелікоптерів США поставила Україні російські Мі-17 які мали постачати в Афганістан, Чехія надала Мі-24, також триває постачання Во 105-Е4 від Німеччини, також відомо, що в ГУР отримали Sikorsky УН-60 Black Hawk.

Україна підняла питання про надання винищувачів F-16, оскільки він є найкращим у своєму роді (рис.3.6).

Рисунок 3.6. Багатофункціональний винищувач F-16

На саміті НАТО Україна та 11 країн-партнерів підписали Меморандум про навчання українських пілотів на американських винищувачах F-16 [105]. Було заплановано, що пілоти, техніки та інший персонал візьмуть участь у навчальній програмі, до якої можна буде включити не лише F-16, а й інші літаки. Навчання пілотів вже розпочалося і у МЗС України є сподівання, що перші F-16 з'являться у небі України до кінця березня 2024 року.

Учасниками коаліції для навчання українських пілотів стали Бельгія, Британія, Данія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія та Швеція (рис.3.7.). Як відомо найбільше бойових літаків F-16 саме у Бельгії – 44, а також 8 тренувальних. У Польщі 36 бойових літаків та 12 тренувальних; 33 бойові та 10 тренувальних F-16 є в розпорядженні Данії, Нідерланди мають 29 бойових винищувачів – саме ці дві країни, як зазначав О. Резніков, були лідерами в процесі формування коаліції.

Рисунок 3.7. Коаліція для навчання українських пілотів на винищувачах F-16

Наступним пріоритетним напрямом є *технічне оновлення існуючого парку*: Модернізація та оновлення існуючих літаків та вертольотів, зокрема, оновлення систем електроніки, навігаційних засобів, засобів боротьби з електронними системами противника тощо.

Розвиток логістичної і технічної інфраструктури:

- Оновлення аеродромів та інфраструктури: Поліпшення інфраструктури для прийому, обслуговування та ремонту літаків, включаючи розвиток технічних об'єктів на аеродромах.
- Створення технічних центрів: Розгортання та модернізація технічних центрів для обслуговування та ремонту літаків та їхнього обладнання.

Тренування та навчання:

- Спільні навчання зі силами НАТО: Участь в спільних навчаннях та тренуваннях для підвищення навичок льотного та технічного персоналу [9]. До повномасштабного вторгнення Україна брала участь на навчаннях Clear Sky.
- Обмін досвідом: Активний обмін досвідом між пілотами, інженерами та іншим персоналом для вивчення сучасних технологій та тактичних прийомів.

Підвищення здатностей розвідки й управління:

- Використання дронів і безпілотників: Використання сучасних систем для підвищення здатностей розвідки та моніторингу в повітрі. Також поставка ударного-розвідувального БПЛА Bayraktar TB2 турецького виробництва, які себе добре показали на початковій фазі наступу, та дрон-камікадзе Switchblade американського виробництва (рис.3.1.).

Співпраця з НАТО може допомогти Україні підняти рівень своїх повітряних сил, робити їх більш сучасними та ефективними в умовах загострення безпекових викликів. Завдяки співпраці з НАТО Повітряні сили України дають гідну відсіч в небі, та вдається збивати сучасні зразки росії такі як СУ-35, СУ-30, МІГ-35, СУ-34, та гелікоптерів таких як МІ-28, КА-52.

Ключове значення має такий стратегічний напрямок співпраці України з НАТО, як підвищення бойової готовності та оперативної ефективності українських повітряних сил, оскільки авіаційним парком України залишалися радянські зразки, які ще не всі встигли пройти модернізацію та відновлення. Спільні навчання, обмін досвідом із партнерами з НАТО, а також отримання передових технологій сприяють не лише підвищенню технічних характеристик українського авіаційного флоту, а й удосконаленню тактичних та стратегічних навичок пілотів.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити: наявні виклики, пов'язані з фінансуванням та технічною адаптацією нового обладнання. Перехід до стандартів НАТО вимагає значних зусиль та ресурсів, і важливо забезпечити систематичний та збалансований підхід до цього процесу. Модернізація повітряних сил України у співпраці з НАТО є стратегічно важливим кроком для зміцнення обороноздатності та забезпечення безпеки в регіоні, а також домінування у повітряному просторі над противником. Співпраця з партнерами по НАТО відкриває нові можливості для розвитку та вдосконалення озброєння, особливо української авіаційної сфери, відповідно до високих стандартів міжнародної безпеки. Україна довела, що застарілим обладнанням можливо знищити сучасні зразки завдяки майстерності особового складу ЗСУ, який проходив навчання у держав-партнерів по НАТО.

РОЗДІЛ 4

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР У ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ВИМІРІ ОБОРОННОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

4.1. Особливості кадрового менеджменту відповідно до стандартів НАТО

Говорячи про реформування оборонного сектору України в контексті євроатлантичної інтеграції, варто зробити акцент на людському факторі, якому тривалий час приділяється недостатня увага. А. Гетьманчук та М. Фахрутдінова наголошують на змінах, які відбулися у сфері безпеки й оборони з приходом на посаду Президента Володимира Зеленського, а саме виділяють його «людиноцентричний» підхід, що призводить до актуалізації матеріального виміру в питанні впровадження стандартів НАТО [14, с.10]. Так, у грудні 2019 року Президент зробив заяву: «Україна прагне не на словах, і не на плакатах, а на ділі наближати наше військо до стандартів НАТО. Це стосується всіх сфер оборони: військового управління, логістики, підготовки, озброєнь і головне — гідного забезпечення військовослужбовців та їхніх сімей» [14, с.10].

Розвиток системи кадрового менеджменту відповідно до стандартів НАТО спрямований на оптимальне забезпечення потреб Збройних Сил в особовому складі, наданні можливості кожній собі реалізувати свій потенціал, сприянні баченню кожним військовослужбовцем перспективи свого кар'єрного розвитку та посиленню мотивації до подальшого проходження військової служби.

Напередодні повномасштабного вторгнення в Збройних Силах України була присутня проблема нестачі офіцерів. У 2022-2023 роках вона ще більше посилилася. Причиною є маленька заробітна плата, корупція та відсутність інтересу продовжувати контракт. Щоб поновити офіцерський склад, Україна при співробітництві з країнами-членами НАТО активно реформує систему кадрового менеджменту ЗСУ з метою ефективного забезпечення потреби

Збройних Сил в особовому складі, застосування сучасних технологій управління персоналом та зниження корупційних ризиків у кадровій роботі.

Активізація процесів, пов'язаних з переходом ЗСУ на професійну основу, потребує застосування сучасних підходів в кадровій політиці, комплексного вирішення завдань щодо реалізації її основних напрямів в ЗСУ. Наразі стандартів у військовому галузі військового менеджменту не існує, але є дві корінні системи та два основних типи їх побудови:

- *потенційно-авторитарна система* (номенклатурного типу), яка зорієнтована на армію, що формується на призовній основі;
- *потенційно-демократична система* (централізованого типу), що зорієнтована на професійну армію і комплектується на контрактній основі.

Україна взяла курс на перехід від першої системи до другої.

Основними критеріями, які висуваються перед військовослужбовцями нової генерації, є:

1. Докорінні зміни у ставленні військовослужбовця до військової служби, як постійного заняття та засобу отримання прибутку;
2. Підвищення рівня кваліфікації та якості виконання функціональних обов'язків, що відрізняє професіонала від аматора.

Підсумком виконання комплексу запланованих заходів стане створення у ЗСУ сучасної системи кадрового менеджменту, взаємно сумісної зі Збройними Силами держав-членів НАТО, в основу яких покладено демократичні цінності:

- законність, демократичність, відкритість, прозорість, добросовісність, підзвітність і відповідальність;
- рівність можливостей усіх громадян щодо кар'єрного зростання;
- оптимальне поєднання та збалансованість інтересів ЗС та конкретної особи;
- індивідуальний підхід у кадровій роботі;
- дотримання гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців і членів їх сімей.

Військовими професіоналами можуть називатись лише добре навчені, відповідно оснащені (озброєні), організовані спеціалісти військової справи з певними особливостями професійної мотивації, системи цінностей, характерними для цього специфічного роду діяльності, які систематично, ефективно й надійно виконують обов'язки.

В Україні наміри поступового переходу до професійної армії були задекларовані фактично на самому початку створення національних Збройних Сил у Воєнній доктрині України 1993 року і підтверджені в оновленій доктрині 2015 року [13]. Це зумовлено змінами воєнно-політичної обстановки у світі, реформуванням ЗСУ суміжних держав, чинниками військового та соціального характеру.

Професіоналізація сержантського і старшинського складу ЗСУ є одним із пріоритетних напрямків ЗСУ. Роль та місце сержантів і старшин у виконанні бойових завдань - зберегти життя та здоров'я особового складу, підтриманні незалежного стану військової дисципліни є ключовою.

Як відомо у 2019 році Верховна Рада України прийняла законопроект №0906, що був підписаний президентом України. Він спрямований на запровадження нових військових звань сержантського і старшинського складу ЗСУ. Як йдеться в пояснювальній записці до законопроекту: «Підготовка і професіоналізація Збройних Сил України має критичне значення для успіху всієї військової реформи. Основною передумовою побудови оновленого національного війська за євроатлантичним зразком є створення дієвого професійного сержантського корпусу та набуття ЗСУ взаємо сумісності зі збройними силами країн-членів НАТО» [56]. З метою реалізації Концепції розвитку професійного сержантського і старшинського складу ЗСУ існує потреба внесення змін до законодавчих актів України стосовно військових статутів ЗСУ та військових звань військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу ЗСУ.

За ухваленим законопроектом сержантський склад змінюється за стандартами НАТО, зникнуть такі звання як прапорщик, старший

прапорщик, мічман. Крім того передбачається поділ сержантського і старшинського складу на молодший і старший склад. У документі врегульовані повноваження начальника медичної служби бригади та інших медичних працівників. Головний сержант бригади в мирний і воєнний час відповідає за надання командирі бригади інформації і пропозицій з питань проходження військової служби.

4.2. Аналіз сучасного стану забезпечення військовослужбовців

За наказом Міністерства оборони України від 29.04.2016 №232 “Про речове забезпечення військовослужбовців” було знято з використання військових планшетів радянського типу, дозволено носити панами, мазепинки, адміністративну сумку, кросівки та налагодили випуск топи для жінок, також видають тактичні рукавички, беруші та бойову сорочку. Для військовослужбовців ремонтних частин, екіпажів танків, бойових машин та відтепер гусеничних пожежних машин видають новий вогнезахисний комплект, який складається з комбінезона вогнезахисного, маски спеціальної, рукавичок вогнегасних, білизни термостійкої, утеплювальної підкладки термостійкості та балістичного термостійкого жилета [22].

На новій українській військовій формі ММ-14 або як у військовому сленгі «Галетейка» внесені корективи під стандарти НАТО, погони військовослужбовців розташовуються на грудній частині, також новинкою форми є кармани на грудній частині, які відкриваються з двох сторін, щоб було зручно використовувати під бронежилетом чи без [46]. Звісно якість форми не в чудовому стані, військові які пройшли перші роки антитерористичної операції висунули основну проблему – форма могла за секунду розгорітися. Міністерство оборони України прийняло критику та покращили військову форму.

Із початком російсько-української війни в 2022 році для забезпечення військовослужбовців необхідним майном були налагоджені поставки від

партнерів НАТО та волонтерів, що компенсувало стан забезпечення військовослужбовців. З 2023 року забезпечення стало кращим, оскільки відновились замовлення на виготовлення одягу та спорядження, але волонтери не призупиняли надавати допомогу.

Забезпечення екіпірування Збройних Сил України у контексті співпраці з НАТО може включати широкий спектр аспектів, таких як індивідуальне та колективне спорядження військовослужбовців, командні засоби зв'язку, транспортні засоби, медичне обладнання та інше.

Забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України технікою та озброєнням є не менш важливим аспектом. Зусилля з модернізації та розвитку технічного парку включають у себе співпрацю із західними країнами, включаючи країни-члени НАТО. Наші військові компенсують нестачу техніки й оснащення якістю та сучасністю. Техніка західного зразку має важливу перевагу - зберегти життя екіпажу, на відміну від зразків радянського та сучасного російського парку.

Військовий зв'язок забезпечується радіостанціями західних зразків. Однією з передових фірм є Motorola, яка себе гідно показала в зонах бойових дій. Якість комунікації збільшилась та поступово змінюється дротовий зв'язок радянського типу: комунікація переходить в цифрову та супутникову, одним з прикладів є Starlink.

У рамках реалізації положень Стратегічного оборонного бюлетеня України керівництвом Збройних Сил України ведеться робота щодо створення ефективної системи оперативного управління, зв'язку, розвідки та спостереження (C4ISR), яка б відповідала стандартам НАТО, та забезпечення її інтеграції з Єдиною системою управління оборонними ресурсами (Defense resources management information system – DRMIS) [67]. Окрім цього, у Збройних Силах України належну ефективність протягом останніх років показала захищена система електронного документообігу «СЕДО». Комунікація між елементами системи здійснюється через супутниковий зв'язок. Військовою мовою такі системи називають “автоматичні системи

тактичного управління” (Automatic Tactical Management System (ATMS), або “бойові системи управління тактичної ланки”, але іншими словами можна сказати, що “Кропива” працює надійно для артилеристів. Завдяки їй час реагування можна зменшити в рази, а значить і зменшити вразливість. Середній час розгортання батареї гаубиць зменшено уп’ятеро – до трьох хвилин; час ураження незапланованої цілі зменшено втричі – до однієї хвилини; а час, необхідний для відкриття контрбатареїного вогню, зменшено в десять разів – до 30 секунд. Коротко кажучи, “Кропива”, разом із системним застосуванням дронів для корегування вогню, підвищила ефективність української артилерії в рази.

Постачання сучасно] індивідуальної зброї, бронежилетів, касок та інших елементів особистого захисту для військовослужбовців - щоденна кропітка робота. В рядах збройних сил військовослужбовцям видають кевларові каски, які мають ефективний осколковий захист, бронежилети західних зразків можуть витримувати калібр 7.62мм, якими активними операторами є снайпери. З іншого боку, однією з проблем забезпечення є прибори нічного бачення, оскільки в основному ними забезпечують спеціальні війська для проведення диверсій і спеціальних операцій. На жаль, вночі ворог не спить та активно веде бій з малим часом на перепочинок, і військовим доводиться за власні кошти купувати прибор нічного бачення або звертаються по допомогу волонтерів.

Забезпечення військовослужбовців є складним завданням, і партнерство з НАТО може допомогти Україні в розвитку та модернізації своїх Збройних Сил, забезпечуючи високий стандарт військового навчання та екіпірування. Така співпраця також сприяє стандартизації та взаємодії в рамках міжнародного оборонного співтовариства. Співпраця з НАТО може прискорити отримання доступу до сучасного військового обладнання й техніки, а також забезпечити здатність із стандартами та вимогами альянсу. Така співпраця сприяє модернізації Збройних Сил України та підвищенню їхньої бойової ефективності.

4.2 Підтримка життєдіяльності військовослужбовців

Підтримка життєдіяльності військовослужбовців України з боку країн-членів НАТО є важливим аспектом партнерства та співпраці. Зокрема, існують різні механізми та форми підтримки, які можуть надавати країни НАТО в умовах партнерства з Україною:

1. *Військова допомога.* Країни НАТО можуть надавати військову допомогу в різних формах, включаючи постачання військового обладнання, зброї та техніки. Це може включати також тренування військовослужбовців та обмін досвідом. Про це було детально роз'яснено в розділі 3 кваліфікаційного (магістерського) дослідження.

2. *Медична підтримка.* Наявний стан медичного забезпечення ЗСУ не відповідає реальним потребам військ як у повсякденній діяльності, так і під час їх застосування - в зоні бойових дій, а також сучасним вимогам щодо медичного забезпечення військ держав-членів НАТО.

Основними системними проблемами медичного забезпечення ЗСУ є такі:

- Стан здоров'я військовослужбовців всіх категорій з кожним роком погіршується, а показники захворюваності та працевтрат на полі бою постійно зростають;
- Невідповідність організаційно-штатної структури медичної служби ЗСУ завданням та сучасній тактиці застосування військ;
- Відсутність достатньої кількості підготовленого персоналу для комплектування медичних підрозділів військових частин і з'єднань та військово-медичних закладів;
- Відсутність сучасного комплектно-табельного оснащення для надання медичної допомоги та низький рівень матеріально-технічного забезпечення медичних підрозділів військових частин і з'єднань та мобільних військово-медичних закладів (відсутність сучасного санітарно-технічного обладнання, модулів, наметового фонду, засобів зв'язку тощо);

- Відсутність достатньої кількості сучасних броньованих засобів для привозу поранених з поля бою та евакотранспортних засобів для медичної, а тому числі аеромедичної евакуації;

- Відсутність чіткої системи управління медичним забезпеченням ЗСУ, нерегульованість взаємодії на особливий період між медичними службами ЗСУ, інших утворених відповідно до законів військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, а також системи цивільної охорони здоров'я;

- Низький рівень знань і практичних навичок військовослужбовців з військово-медичної підготовки;

- Застарілість законодавчої та нормативно-правової бази щодо медичного забезпечення військ.

Аналізуючи наявні проблеми медичного забезпечення ЗСУ встановлено, що їх розв'язання, а також вирішення завдань щодо медичного забезпечення військ можливе за умовами застосувань системного підходу та програмно-цільового методу. Розвиток системи медичного забезпечення ЗСУ України базується на засадах вітчизняного законодавства з питань охорони здоров'я та відповідності вимогам держав-членів НАТО щодо медичного забезпечення військ. У 2019 році ЗСУ вдалося сформувати нову систему і перейти на чотири рівні надання медичної допомоги, яка відповідає стандартам НАТО.

Перший рівень медичного забезпечення формується та реалізовується на тактичному рівні за рахунок сил і засобів медичної служби батальйону і передбачає надання першої домедичної допомоги.

Другий рівень медичного забезпечення формується на тактичному рівні за рахунок сил і засобів медичної служби бригади та передбачає надання кваліфікованої медичної допомоги, що включає прийом і сортування поранених, надання їм хірургічної допомоги, проведення реанімаційних та протишокових заходів, тимчасово утримання до евакуації.

Третій рівень формується на оперативному рівні за рахунок військових мобільних госпіталів і стаціонарних військових або цивільних закладів охорони здоров'я, що розгортаються в межах операційної зони, та передбачає надання кваліфікованої і спеціалізованої медичної допомоги (діагностика та необхідне стаціонарне лікування поранених в зоні бойових дій з метою їх найшвидшого повернення до строю або направлення на наступний етап медичної евакуації).

Четвертий рівень формується на стратегічному рівні за рахунок військово медичних клінічних центрів, закладів охорони здоров'я державної і комунальної власності та передбачає надання високоспеціалізованої медичної допомоги із застосуванням високотехнологічного обладнання або спеціалізованих медичних процедур високої складності.

У 2014 році було засновано та у 2016 реалізовано трастовий фонд за підтримкою НАТО на медичну реабілітацію. Ціллю є надати допомоги пацієнтам - діючим та звільненим зі служби військовослужбовцям, а також цивільному персоналу сектору безпеки та оборони, забезпечення невідкладних послуг з реабілітації та протезування за межами країни, а також доступу до професійної спортивної реабілітації; сприяння розвитку системи фізичної реабілітації в Україні з метою гарантування наявності засобів для надання якісних та надійних послуг діючим і звільненим зі служби військовослужбовцям, а також цивільному персоналу сектору безпеки та оборони [72].

Станом на 2017 рік 347 військовослужбовців пройшли фізичну реабілітацію за кордоном, 24 військовослужбовця забезпечено протезами [72]. 30 поранених військовослужбовців взяли участь у Всесвітніх Іграх Нескорених у 2017 р. і 5 поранених військовослужбовців взяли участь у Марафонах Корпусу морської піхоти США у 2016-17 рр. [14].

Країни НАТО можуть надавати медичну підтримку в сфері навчання медичного персоналу, а також надання медичного обладнання та засобів для лікування поранених військовослужбовців. Військові медики поступово

переходять до протоколу лікування західного зразка, так як це залежить подальша доля життя пораненого, більшість медиків проходили навчання за кордоном для підвищення кваліфікації. Тренування медичного персоналу та проведення симуляцій для реагування на аварійні ситуації та надання медичної допомоги на полі бою.

Одним з важливих елементів є заміна джгутів Есмарха на турнікети, які надійно себе показали, звичайно є проблемою залишається тим, що волонтери можуть поставляти браковані та неякісні турнікети які можуть порватися, не зупинити кровотечу. Задля підтримки, швидкого відновлення та якісного лікування країни НАТО також приймають до себе на лікування військових, завдяки цьому в Україні компенсується кількість місць в госпіталях.

3. *Спільні військові вправи і тренування.* Спільні навчання і тренування з військовими силами країн НАТО можуть допомогти українським військовослужбовцям отримати нові навички, вдосконалити техніку бойового застосування та підняти рівень своєї готовності. Спільні військові вправи та тренування між Україною та країнами-членами НАТО відіграють важливу роль у зміцненні обороноздатності, підвищенні професіоналізму військовослужбовців та удосконаленні взаємодії між арміями. Такі заходи дозволяють обмінюватися досвідом, розробляти спільні тактичні підходи та підвищувати готовність до спільних дій у разі потреби.

Ось кілька прикладів спільних військових вправ та тренувань:

- Раптові стратегічні вправи: Проведення невеликих стратегічних вправ зі спеціальними силами або об'єднаними військовими групами для вдосконалення взаємодії та вирішення нагальних ситуацій.
- Тактичні навчання на полі бою: Спільні тренування на полі бою для вдосконалення тактичних навичок, командного взаємодії та згуртування великих військових формувань.

- Морські вправи: У рамках Партнерства заради миру та Середземноморської ініціативи можуть проводитися спільні навчання з морською та прибережною обороною.

- Тренування з кібербезпеки: Спільні тренування та симуляції для підвищення готовності до відповіді на кібератаки та захисту кіберінфраструктури.

- Авіаційні вправи: Спільні тренування під керівництвом пілотів для вдосконалення навичок у повітряних бойових операціях та координації повітряного простору.

- Інженерні вправи: Спільні вправи із інженерного забезпечення для навчання будівництва оборонних споруд, переправ та інших інженерних завдань.

4. *Експертна допомога та консультації:* Країни НАТО можуть надавати експертну допомогу та консультації в таких областях, як стратегічне планування, логістика, інженерні вирішення, інформаційна безпека тощо.

5. *Співпраця у сфері кібербезпеки:* З урахуванням сучасних викликів у сфері кібербезпеки, країни НАТО можуть надавати підтримку в удосконаленні кіберзахисту та обміні найкращими практиками у цій сфері [68].

6. *Соціальна та психологічна підтримка:* Забезпечення програм підтримки для військовослужбовців та їх сімей, а також психологічна допомога в умовах стресу та важливих подій.

Представники НАТО в Україні працюють над багатьма соціальними програмами. Це програми практичної підтримки військовослужбовців, звільнених у запас. Від сьогодні по завершенню військової кар'єри воїни можуть навчатись безкоштовно за фінансуванням від НАТО. В Україні було розроблено нову модель системи переходу військових у цивільне життя.

У 2017 році був заснований проект «Україна - Норвегія» - перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців та членів їх сімей

в Україні. Мета проекту надати цивільну спеціальність, а також швидкої адаптації у громадському суспільстві, психологічної реабілітації, працевлаштування та організації власного бізнесу, зменшення впливу негативних соціальних наслідків економічних реформ та реформ оборонного сектору України для звільнених у запас військовослужбовців та членів їх сімей та сприяння розвитку співпраці між двома країнами [10]. Фінансування проводило Міністерство закордонних справ Норвегії за участю українських партнерів проекту. Завдання проекту є професійна перепідготовка військовослужбовців та членів їх сімей на цивільні спеціальності, що мають попит на ринку праці України з метою підвищення їх професійності, надається соціальна захищеність в умовах життя в громадянському суспільстві.

Соціальну адаптацію можна розбити на певні етапи:

- Підготовчий – на цьому етапі офіцеру важко дається зрозуміти, що звільнення з армії неминуче, у цьому етапі офіцер потребує поради авторитетного командира, має страх залишитись ніким і нічим;
- Психологічне напруження перед звільненням - офіцер безпосередньо здає посаду і справи, ходить по кабінетам, посилюється емоційне напруження, в цей період офіцеру потрібно мати наступні якості: рішучість і самовладання;
- Гострі психічні реакції при вході в цивільне вжиття – офіцер знову відкриває для себе «цивільний світ», у цьому світі не діють військові статuti, частіше стикаються з цивільними особами;
- Етап гострих психічних реакцій виходу з «військового життя» - офіцер відчуває себе позбавленим звичної твердої опори. Офіцер починає губитись перед труднощами і не протистоєє неприємностям. Відбуваються руйнування життєвих звичок та інтересів. У цьому періоді офіцеру потрібно перевчитись на цивільний спосіб життя.

Військовослужбовцям надають можливість адаптуватись до цивільних професій аналогічно з військовим, наприклад пілоти можуть влаштуватись на роботу до цивільної авіації, командир штабу до менеджера або директора.

Щодо майбутніх перспектив розвитку програм адаптації військовослужбовців до цивільного життя – існують амбітні плани. Міністерство оборони України та силових структур надають підтримку та захист колишнім військовослужбовцям, але бувають випадки, де забувають взяти участь в подальшій долі своїх колишніх підлеглих – адаптації до цивільного життя.

Загальна мета такої підтримки полягає в зміцненні обороноздатності та безпеки України, а також сприянні розвитку військових сил та їхньої здатності відповідати на сучасні загрози. Укладені угоди, програми співпраці та обмін досвідом грають важливу роль у цьому процесі. Загальна інтеграція та взаємодія з країнами НАТО може сприяти зміцненню обороноздатності України та підвищенню безпеки в регіоні. Така співпраця може базуватися на взаємному повазі, обміні найкращими практиками та спільному бажанні досягти стабільності та миру.

4.3 Перепідготовка військовослужбовців і проведення навчань у країнах-членах НАТО

Збройні Сили України отримали новий досвід від партнерів НАТО, система освіти активно змінюється. Українські військові оснащені за натівським стандартом, тренування наблизились до потреб альянсу. Якщо порівняти тренування Збройних Сил України та НАТО, ми можемо помітити ідентичність.

З 2000 року НАТО надає підтримку Україні реалізації Програми перепідготовки колишніх військових, які прагнуть підвищити свої шанси на

працевлаштування у цивільній сфері. З цього часу в 65 різних місцях на території України перепідготовку пройшла 9 781 особа [10].

Учасниками курсів можуть стати військовослужбовці, крім строкової служби, Збройних Сил України, інших складових сектору безпеки і оборони, які мають у своєму складі військові формування і які заплановані до звільнення з лав Збройних Сил, інших складових сектору безпеки і оборони протягом року від дати початку курсу; звільнились з лав ЗСУ, інших складових сектору безпеки і оборони (які мають у своєму складі військові формування). Військовослужбовці, які бажають пройти перепідготовку, мають право на один безкоштовний курс з мовної або економічної дисципліни.

У 2006 році за підтримки НАТО реалізується проект “Професійний розвиток”, який допомагає українській владі в реалізації політики євроатлантичної інтеграції шляхом удосконалення професійного розвитку державних службовців. З 2013 року було реалізовано програму удосконалення військової освіти, ціллю програми стала покращення системи професійної військової освіти та підготовки; допомога у формуванні за стандартами Альянсу нового офіцерського та сержантського корпусу. Перший етап програми орієнтований на інституційну та організаційну адаптацію. Українські заклади системи професійної військової освіти та підготовки налагодили робочі стосунки з основними університетами та академіями країн-членів НАТО, а також адаптували свою навчальну структуру до вимог сучасних методів підготовки офіцерів-інструкторів.

У 2015 році за програмою Україна-НАТО було реалізовано систему переходу з військової кар’єри на цивільну. Метою програми стало надання допомоги з розробки та імплементації сталого, ефективного та інтегрованого підходу до процесу перепідготовки і соціальної адаптації військовослужбовців як функціональної складової системи менеджменту персоналом ЗСУ та інших відомств, зокрема, Національної гвардії та державної прикордонної служби України; сприяння зміцненню миру шляхом

розвитку демократії, застосування принципів незалежного управління та фундаментальних цінностей, таких як права і свободи людини, справедливість і верховенство права [10].

Після погодження в липні 2017 року нової політики програми професійного розвитку, а також затвердження в грудні 2017 року програми і бюджетного плану на 2018 рік, програма включала такі основні проекти:

- «100 чемпіонів» - орієнтований на професіоналізацію ключових державних службовців, задіяних у сфері євроатлантичної інтеграції України. Включає додаткові курси підвищення кваліфікації, які включають: вивчення англійської мови, проектний менеджмент, навички роботи з комп'ютером та курси з питань комунікації.
- Літня академія «МолодьUA» має на меті створити орієнтовану на реформи спільноту молодих державних службовців, здатних впроваджувати зміни в Україні.
- Євроатлантична освітня платформа при Національній академії Національної гвардії України покликана сформувати стійкий навчальний потенціал Академії у відповідності до сучасних євроатлантичних стандартів.
- Трансформація Дипломатичної академії України – кінцевою метою цього проекту є посилення навчального потенціалу Академії шляхом проведення тренувань, вдосконалення організації та планування навчального процесу. Пілотний проект здійснюється наданням досвіду, - Одеський семінар для дипломатів DAOS, що проводиться двічі на рік.

Починаючи з 2008 року, Збройні Сили України беруть участь у програмі НАТО обміну даними про повітряну обстановку (Air Situation Data Exchange Program). Програма була започаткована у 2001 році з метою співробітництва у галузі боротьби з проявами повітряного тероризму. Програма надає можливість здійснювати обмін даними про повітряну обстановку в західному та південному районах над територіями Польщі, Румунії, Туреччини, Словаччини, Угорщини та України, а також над акваторією Чорного Моря.

З 2014 року ЗСУ беруть участь в концепції оперативних можливостей (Operational Capability Concept). Ця концепція створена з метою підвищення рівня взаємо сумісності між підрозділами держав-партнерів, що беруть участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру», та держав-членів НАТО, посилення їх оперативних спроможностей за рахунок використання в навчально-бойовій роботі стандартів армій провідних країн.

Під час міжнародних навчань «Сейбр Джанкш-2018» у Німеччині 95-та десантно-штурмова бригада Збройних Сил України миттєво взяла під свій контроль польовий штаб противника. До складу штабу входили військові США, українські військові довели, що навіть зі застарілим озброєнням можна перемогти противника із сучасним обладнанням останнього покоління, головний успіх до перемоги – це майстерність.

З початку повномасштабного вторгнення інструктори НАТО покинули Україну у зв'язку з ризиком життя, цивільні масово почали ставати в черги до ТЦК, але більшість з цивільних не мали військового досвіду та не було часу та можливості проведення військових навчань. Навчальні центри були під обстрілами, що унеможливило безпечного проведення навчань. Для проведення успішної організації комплектування згідно Указу Президента України про загальну мобілізацію 3 березня 2022 року №2105-IX [37] проведення мобілізації було розділено на хвилі:

Перша хвиля - під час якої до армії призивали: оперативних резервістів, колишніх військовослужбовців та ветеранів АТО та ООС;

Друга хвиля - до армії призивають резервістів, які не потрапили до першої хвилі мобілізації та військовослужбовців, які проходили строкову службу до 2014 року або служили за контрактом;

Третя хвиля - будуть призвані офіцери запасу та військовозобов'язані, які закінчили військові кафедри ЗВО;

Четверта хвиля - всі громадяни, які не мають обмежень за віком і станом здоров'я [37].

За результатом перших хвиль мобілізували на службу досвідчених військовослужбовців, щоб виграти час громадян які не мають даного досвіду. Через 2-3 місяці ведення бойових дій в Україні відновились навчання з терміном 1-2-х тижнів, згодом відновили від 30-70 діб в залежності від спеціальності.

Залишалась потреба навчити військових, які будуть користуватись ОВТ від країн-партнерів НАТО, здобуття CQV навичок у зв'язку з веденням бойових дій у місті та зміни тактики ведення бою.

Автору магістерської роботи випала можливість поспілкуватись із офіцерами, які першими відправились на навчання закордон для освоєння західних зразків ОВТ. За їхніми оцінками, західні інструктори розробили програму навчання в залежності від типу озброєння, яка в середньому займала від 6 місяців, з них 5 теоретичних і 1 практичний. У зв'язку із обмеженням часу наші військові сильно вразили тим, що навчались швидко. Військовослужбовці служби РАО довели, що будову ОВТ можливо вивчити за короткий термін методом збирання та розбирання, що дало змогу пройти швидке навчання та освоєння, наприклад, 155мм гаубиці М777 за 2 тижні. Це надало пропорцію більше практики та високий досвід з експлуатації та ремонту і надаватиме можливість довгої та ефективної експлуатації.

Однією з країн, яка почала приймати до себе на навчання, стала Велика Британія. У червні 2022 року було оголошено про нову програму під назвою операція INTERFLEX яка призначалась у навчанні військовослужбовців, які не мали військового досвіду. До Британії підключилась Канада, Австралія та Нова Зеландія Данія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Литва, Нідерланди [9]. Більшість держав закупували югославські копії стрілецької зброї для швидкої освоєння поводження зі зброєю, які є в масовій експлуатації ЗСУ.

15 листопада 2022 року терміном на два роки почалася місія EUMAM. Її головною метою є зміцнення спроможностей ЗСУ захищати територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів, а також стримувати й реагувати на можливі майбутні військові наступи росії

розпочала роботу Місія EUMAM Ukraine. Мета EUMAM Ukraine - до кінця 2023 року підготувати 30 тисяч військовослужбовців ЗСУ; 24 різні країни-члени ЄС запропонували навчальні модулі [9].

Дослідження проведено з метою ретроспективного аналізу та оцінки ефективності підвищення кваліфікації військовослужбовців України, які пройшли навчання в країнах-членах НАТО. Результати вказують на те, що такі навчання мають значущий вплив на підготовку військових, сприяючи підвищенню їхньої професійної компетентності та вдосконаленню тактичних та стратегічних навичок. Переваги включають доступ до передових технологій, відмінну організацію навчального процесу та обмін досвідом із партнерами з НАТО. Також варто відзначити позитивний вплив на формування міжнародних партнерств та розуміння стратегічних аспектів безпеки поступово замінюючи радянські принципи.

З позитивних моментів відзначимо: багато добровольців вступають до лав ЗСУ із впевненістю, що навчатимуться за кордоном для отримання якісних знань у веденні бойових дій за стандартами НАТО. Досі існує недовіра у проведенні навчань українськими інструкторами. Деякі виклики, такі як культурні та мовні бар'єри, можуть впливати на ефективність навчання. На жаль, влада не фінансує переклад літератури українською, що займає великий час для перекладу власними силами. Трапляються казуси через різницю в перекладі певних термінів різними підрозділами. Важливо також приділяти увагу адаптації програм до конкретних потреб українських військових.

ВИСНОВКИ

Російсько-українська війна довела, що будь-яка держава має бути обороноздатною і готовою дати відсіч ворогу. Саме воєнна безпека України є одним із пріоритетів розвитку нашої держави, є гарантією реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Реформування ЗСУ, яке значно прискорилося з 2014 року, станом на 2022 рік не було завершено; частина ініціатив і проєктів були лише на стадії розробки або зовсім не реалізовано. Це призвело до того, що Україні довелося в короткий термін акумулювати зусилля та звертатися за допомогою до партнерів, передусім до держав-членів НАТО. Саме Північноатлантичний Альянс довів свою спроможність захищати і допомагати Україні. Він став донором військової допомоги та каталізатором підвищення ефективності й потужності наших збройних сил. НАТО зіграла важливу роль не лише у відродженні Збройних Сил України, а й реформуванні всього сектору безпеки й оборони.

У цій магістерській роботі було приділено основну увагу оборонному сектору України в контексті євроатлантичної інтеграції. Автором було використано різноманітні джерела, серед яких двосторонні угоди у сфері співпраці Україна-НАТО; комплекс стратегічних документів України; законодавчі акти; матеріали прес-конференцій, зустрічей, нарад; виступи та промови державних і громадських діячів; матеріали ЗМІ; статистичні та соціологічні джерела; довідкова література. Представлені джерела дозволили зробити комплексний аналіз проблеми реформування оборонного сектору України у співпраці з НАТО.

Теоретичною основою магістерського дослідження є неореалізм і атлантизм як відгалуження геополітичного підходу. Системний підхід разом із використанням принципу багатофакторності дозволив відобразити низку чинників, що вплинули на реформування оборонного сектору України та її євроатлантичного курсу. Автором було проведено комплексний аналіз потенціалу залучення України до євроатлантичної спільноти, її роль у стримуванні російської агресії. У кваліфікаційній (магістерській) роботі використано низку загальнонаукових методів (аналітико-синтетичний, індуктивно-дедуктивний, порівняльний і метод аналогій), а також спеціальних методів (історичний аналіз, факторний аналіз, структурно-функціональний аналіз, метод кейсів і ретроспективний метод), які допомогли якісно проаналізувати шлях України до НАТО і супутні реформи сектору безпеки й оборони.

Для розуміння місця й значення оборонного сектору в наближенні України до НАТО автором було виділено основні напрями співпраці України з НАТО відповідно до Річних національних програм під егідою Комісії Україна-НАТО: політичний, воєнно-політичний, військовий, оборонно-технічний. Усі вони мають на меті підвищити обороноздатність України та її взаємодію з країнами НАТО. Станом на 2023 рік створено дієвий інституційний механізм співпраці по лінії Україна-НАТО, який відповідає за реалізацію завдань у галузі безпеки та оборони. Напрацьована нормативно-правова база разом з інституційними механізмами створює обґрунтовану інституційно-правову базу для співпраці України з НАТО в галузі оборони, визначає стратегічні цілі, встановлює відповідальність і надає необхідні рамки для реалізації конкретних завдань у цій важливій сфері співпраці.

Провідну роль в реформуванні оборонного сектору України відіграє Стратегія національної безпеки та Воєнна доктрина, на основі яких виробляються конкретні механізми та здійснюються важливі перетворення. Відмова від курсу на позаблоковість сприяла перегляду основних підходів до управління й організації взаємодії в цій сфері, базуючись на так званих

“стандартах НАТО”. Система стандартизації НАТО охоплює всі напрями діяльності у сфері оборони, а саме: розробка, виробництво, технічне обслуговування, ремонт та модернізація. Дана основа стала розвитком зміцненню обороноспроможності України. Однак є певне нерозуміння процесу впровадження стандартів НАТО з точки зору їхньої кількості. Процес впровадження стандартів вже розпочався і помітна позитивна динаміка, особливо в питанні логістики й тактики ведення бою.

Україна продовжує здійснювати реформи у Збройних Силах з метою підвищення їх ефективності, мобільності та професійної підготовки. Досягнення цієї мети включає в себе модернізацію обладнання, підвищення якості командного складу, покращення системи логістики та забезпечення.

Розвиток сил логістики Збройних Сил України є одним з найважливіших аспектів реформування сил оборони, завдяки якому Україна вистояла у війні. Це дозволило підвищити справність озброєння та військової техніки українського війська. У складі ЗСУ з'явився ремонтно-відновлювальний полк, який разом з центрами забезпечень виконує серйозні завдання у зоні бойових дій, такі як евакуація, ремонт, відновлення ОВТ.

Сучасна тактика ЗСУ піддається постійному оновленню та пристосуванню відповідно до змін у стратегічних умовах та розвитку нових технологій та відповідно до стандартів НАТО. Оперативні й тактичні рішення приймаються з урахуванням конкретного контексту та завдань. Українські військові широко розвинені у імпровізації, нового відкриття та інновацій, що дало змогу адаптуватися до найновішого типу війни, які держави НАТО ще не зустрічали, тому західні партнери активно сприймають досвід з України та активно впроваджують у себе до навчальних програм.

Найбільш проблемним залишається система обліку в оборонному секторі, проте реалізація Україною євроатлантичного курсу передбачає введення електронного документообігу, тому є сподівання, що ця реформа також буде імплементована найближчим часом. Розвиток облікової системи Збройних Сил України залежить від різних факторів, таких як стратегічні

призначення, геополітична обстановка, бюджетні обмеження та інші чинники.

Ведення бойових дій призводить не лише до людських втрат і збільшення розмірів воєнних витрат, а й активізації розробки нових зразків озброєння та підвищення інтенсивності військових навчань провідними державами світу. Російсько-українська війна призвела до інтенсивної модернізації збройних сил сусідніми державами, активізації розробок озброєння та військової техніки нового покоління з принципово новими можливостями вогневого ураження і управління.

Постійне використання ЗСУ нових тактик, в тому числі і партизанської боротьби, створення мобільних груп, завдають великих втрат противнику, спростовуючи усі байки про потужний парк ОВТ росії. Українські військові швидко освоїли західні зразки стрілецької зброї та засоби ближнього бою. Відбувається доволі динамічне їхнє оновлення натівськими зразками та виробництво власних сучасних засобів ближнього бою та стрілецької зброї. Ці заходи сприяють підвищенню бойової ефективності та загальної обороноздатності України в умовах надання відсічі противнику. З іншого боку, наявні виклики, пов'язані з фінансуванням та технічною адаптацією нового обладнання. Перехід до стандартів НАТО вимагає значних зусиль та ресурсів, і важливо забезпечити систематичний та збалансований підхід до цього процесу.

Модернізація повітряних сил України у співпраці з НАТО є стратегічно важливим кроком для зміцнення обороноздатності та забезпечення безпеки в регіоні, а також домінування у повітряному просторі над противником. Співпраця з партнерами по НАТО відкриває нові можливості для розвитку та вдосконалення озброєння, особливо української авіаційної сфери. Україна також довела, що застарілим обладнанням можливо знищити сучасні зразки завдяки майстерності особового складу ЗСУ, який проходив навчання у держав-партнерів по НАТО.

Розвиток системи кадрового менеджменту відповідно до стандартів НАТО - наступний напрямок реформування. Він спрямований на оптимальне забезпечення потреб Збройних Сил в особовому складі, наданні можливості кожній собі реалізувати свій потенціал, сприяттні баченню кожним військовослужбовцем перспективи свого кар'єрного розвитку та посиленню мотивації до подальшого проходження військової служби.

Існують різні механізми та форми підтримки, які можуть надавати країни НАТО в умовах партнерства з Україною:

- Військова допомога.
- Медична підтримка.
- Спільні військові вправи і тренування: раптові стратегічні вправи; Тактичні навчання на полі бою; морські вправи; тренування з кібербезпеки; авіаційні вправи; інженерні вправи.
- Експертна допомога та консультації
- Співпраця у сфері кібербезпеки
- Соціальна та психологічна підтримка

Загальний висновок полягає в тому, що проведення навчань у країнах-членах НАТО є стратегічно важливим елементом підготовки військових України. Це сприяє зближенню стандартів та практик, а також розвитку ефективної системи оборони та безпеки. Таким чином українська армія стає більш досвідченою. Наші військові освоїли за короткий термін ОБТ і військову справу. Це надало змогу українським військовим з оборони перейти у фазу контрнаступу, і надало можливість покращувати власний потенціал.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Армія Inform: сайт новин. URL: <https://armyinform.com.ua/tag/sektor-bezpeky-ta-oborony/>
2. Біла книга: ЗСУ. 2014 / Міністерство Оборони України. Київ, 2015. 85 с. URL: http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2014.pdf
3. Біла книга: ЗСУ. 2016 / Міністерство Оборони України. Київ, 2017. 113 с. URL: http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB_2016.pdf
4. Біла книга: ЗСУ. 2017 / Міністерство Оборони України. Київ, 2018. 152 с. URL: <http://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2017.pdf>
5. Біла книга: ЗСУ 2018 / Міністерство Оборони України. Київ, 2019. URL: <https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WB-2018.pdf>
6. Біла книга: ЗСУ 2019-2021 / Міністерство Оборони України. Київ, 2021. URL: <http://surl.li/oqfar>
7. Біла книга: ЗСУ 2021. Оборонна політика України / Міністерство Оборони України. Київ, 2021. 124 с. URL: <http://surl.li/oqfat>
8. Брайлян Є. Ми вперше ввели у воєнну доктрину України поняття страткому - Аліна Фролова. *Армія.Inform*. 01.09.2023. URL: <http://surl.li/oondt>
9. Брайлян Є. Як тренуються українські війська за кордоном: особливості підготовки. *Армія Inform*. 10.03.2023. URL: <http://surl.li/oqfay>
10. Відносини з Україною / НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm
11. Воєнна доктрина України: [затверджена Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року №3529-ХІІ]/ База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3529-12#Text>
12. Воєнна доктрина України: затверджено Указом Президента України від 15 червня 2004 року №648 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року №390/212). База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004#Text>

13. Воєнна доктрина України: затверджено Указом Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.

14. Гетьманчук А., Фахурдінова М. Україна і стандарти НАТО: що зроблено за президентства Зеленського? / Центр Нова Європа. Квітень 2021 р. URL: <https://cutt.ly/Znr7pf8>

15. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року (м. Брюссель 21 серпня 2009 року.). База даних “Законодавство України”. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021

16. Державна програма співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року: затверджено Указом Президента України від 4 листопада 1998 р. №1209/98. База даних “Законодавство України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98#Text>

17. Джердж С.Ф. Україна-НАТО: співробітництво заради безпеки. Київ: Товариство “Знання України”, 2007. 96 с.

18. Збройні Сили України : [офіційний сайт]. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567>

19. Знак В. Основні етапи співпраці України і НАТО (1991-2021). *Гуманітарні студії: історія і педагогіка*. 2022. №3. С.64-88. URL: <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/98/64>

20. Зовнішньополітичні орієнтації громадян України, оцінка зовнішньої політики влади, ставлення до іноземних держав та політиків (лютий–березень 2023р.) / Разумков Центр. URL: <http://surl.li/gehtg>

21. Зустріч «Рамштайн». Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-zustric-ramstajn>

22. Їжак О. Європейська та євроатлантична інтеграція України в обороннопромисловій сфері. *Економічний часопис - XXI*. 2005. № 7-8. С.23-27.

23. Конституція України (редакція 01.01.2020 р.). *База даних "Законодавство України"*. URL: <https://cutt.ly/zb5j2YB>
24. Куренкова О. «Країна та армія "натівського" стандарту»: 5 питань про заявку України на вступ до НАТО. *Суспільне: новини*. 13.10.2022. URL: <https://suspilne.media/293800-kraina-ta-armia-nativskogo-standartu-5-pitan-pro-zaavku-ukraini-na-vstup-do-nato/>
25. Леонов В. М. Збройні Сили України як складова сектору безпеки і оборони держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №4. URL: http://lsej.org.ua/4_2017/25.pdf
26. Мельник О. Оборонна реформа: певні успіхи, непевні перспективи. *Національна безпека і оборона*. 2010. №4 (115). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD115_2010_ukr.pdf
27. Міністерство оборони України : [офіційний сайт]. URL: <https://www.mil.gov.ua/>
28. ПДЧ як шлях до НАТО / МЗС України. URL: <http://surl.li/onzka>
29. Парахонський Б. О. Системна криза міжнародної безпеки: Близькосхідно-Чорноморський простір : аналіт. доп. Київ : НІСД. 2016. 52 с.
30. Перепелиця Г.М. Україна і НАТО: перспективи співробітництва. *Національна безпека та оборона*. 2000. № 8.
31. Північноатлантичний Альянс: історія, функції, структура та відносини з Україною. 2012. URL: <http://bit.do/ex72X>
32. План дій Україна-НАТО. 22.11.2002 / НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_19547.htm?selectedLocale=uk
33. Поглиблення співпраці Україна-НАТО: короткотермінові заходи: схвалено на засіданні Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ. Вільнюс, 21 квітня 2005 року. *База даних "Законодавство України"*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_012#Text
34. Політика «відкритих дверей» та План дій щодо членства в НАТО: URL: <http://surl.li/onzka>

35. Положення про річні національні програми співробітництва Україна – НАТО: Указ Президента України від 24 лютого 2021 року №72/2021. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328/2013>
36. Потехін О., Тодоров І. Європейський та євроатлантичний вектор зовнішньої політики України в «позаблоковому» вимірі. *Вісник Центру міжнародної безпеки*. 2012. № 1-2. С.25-26.
37. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України : [затверджено Законом України від 03.03.2022 року №2105-IX]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/U065_22?an=1
38. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України №2411-VI від 08.07.2018 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
39. Про Збройні Сили України: Закон України № 1934-XII від 06.12.1991 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
40. Про концепцію оборони та будівництва Збройних Сил України: Постанова Верховної Ради України від 11.10.1991 року №1659-XII. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1659-12#Text>
41. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ Президента України № 121/2021 від 25.03.2021 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#Text>.
42. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21.06.2018 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
43. Про оборону України: Закон України № 1932-XII від 06.12.1991 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

44. Про організацію планування в секторі безпеки і оборони України: Указ Президента України №225/2019 від 16.05.2019 р. *База даних “Законодавство України”*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-19#Text>

45. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року "Про подальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна - НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року: Указ Президента України від 15 липня 2004 року №800/2004. *База даних “Законодавство України”*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800/2004#Text>.

46. Про річну національну програму під егідою Комісії Україна — НАТО на 2021 рік: указ Президента України від 11 травня 2021 року №189/2021 / Президент України. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>

47. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року “Про концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України”: указ Президента України № 92/2016 від 04.04.2016 р. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>

48. Про Стратегію воєнної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і Оборони України, введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року №121/2021. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text>.

49. Про Стратегію національної безпеки України: рішення Ради національної безпеки і Оборони України року, введено в дію указом Президента України № 105 від 06.05.2015 р. *База даних “Законодавство України”*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

50. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента №389/2007 від 12.07.2007 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007#Text>

51. Про Стратегію національної безпеки України: указ Президента №392 від 14.09.2020 р. / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
52. Рада національної безпеки і оборони України : [офіційний сайт]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2434.html>
53. Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід. *Реформування сектору безпеки України: отриманий досвід: матеріали міжнародної конференції “Україна – НАТО (Київ, 18 травня 2006 р.) Женевський центр демократичного контролю над збройними силами. Рада національної безпеки і оборони України. Організація Північноатлантичного договору – НАТО / За заг. ред. О. С. Бодрука. Київ: НІПМБ, DCAF. 98 с.* URL: <https://cutt.ly/kb5tm3e>
54. Реформування сектору безпеки і оборони відповідно до стандартів та рекомендацій НАТО / Славутська районна державна адміністрація. URL: <https://slavuta-rda.gov.ua/info/page/1796>
55. Розвиток особливого партнерства України з НАТО : URL: <http://surl.li/awsno>
56. Руснака І. С. Сектор безпеки і оборони України. URL: <https://nuou.org.ua/assets/monography/monog-sbou.pdf>
57. Сектор безпеки України: аспекти трансформації / Саганюк Ф. та ін. *Політичний менеджмент*. 2018. №3. С.141-156. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sahaniuk_sektor.pdf
58. Семенченко А. І. Основні напрями реалізації оборонної політики України. <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/04-SEMENCHENKO.pdf>
59. Сімнадцять місяців повномасштабної війни: що обіцяє Зеленський. *Слово і діло*. 24.07.2023. URL: <http://surl.li/omucp>
60. Союзник США поза НАТО: чи потрібен Україні такий статус. *Слово і діло*. 8.09.2021. URL: <http://surl.li/olgrr>

61. Співробітництво Україна – НАТО у військовій сфері / МЗС України. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobotnictvo-ukrayina-nato-u-vijskovij-sferi>
62. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки / Україна-НАТО. URL: <https://cutt.ly/7b5aPQd>
63. Ставлення населення до вступу України до НАТО та безпекові гарантії / КМІС. 2023. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1258&page=1>
64. Стан взаємовідносин НАТО та України : URL: <https://censs.org/stan-vzayemovidnosyn-nato-ta-ukrayiny/>
65. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України у нових політичних реаліях : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/394/>
66. Степанюк О. Головним для Росії є хаотизація України або принаймні окремих регіонів. *Армія Inform.* 02.08.2020. URL: <http://surl.li/opxhk>
67. Стратегічний оборонний бюлетень України: введено в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#n10>
68. Стратегія кібербезпеки України: введено в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року №447/2021. *База даних “Законодавство України”*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
69. Тодоров І. Я., Потехін О. В. Глобалізація системи безпеки : навч. посібник. Донецьк : Неулідж, 2011. 248 с.
70. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: Монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. 268 с.

71. Тодоров І., Тодорова Н. Річні національні програми як інструмент євроатлантичної інтеграції України. *Геополітика України*. 2018. №2. С.42-55.

72. Трастові фонди НАТО в Україні: не мільярди, а мільйони. 14.06.2017. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40276214>

73. Україна-НАТО / МЗС України. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua>

74. Україна стала членом Програми розширених можливостей НАТО. *Європейська правда*. 12.06.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/06/12/7111037/>

75. Україна та НАТО обговорили проект Концепції реформування сектору безпеки і оборони України / Україна-НАТО. 4.03.2016. URL: <https://cutt.ly/Wb5aLfE>

76. Уряд ухвалив проєкт Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО на 2022 рік. *Урядовий портал*. 23.02.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-uhvaliv-proekt-richnoyi-nacionalnoyi-programi-pid-egidoyu-komisiyi-ukrayina-nato-na-2022-rik>

77. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09 липня 1997 року. *База даних "Законодавство України"*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

78. Шамраєва В. М. Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека. *Вісник ХНУ ім.Каразіна. Серія "Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм"*. 2018. №8. С. 88–94.

79. Як змінювалося ставлення населення до НАТО. Слово і діло. 3.10.2022. URL: <http://surl.li/olgsj>

80. Яцкевич М. Зеленський затвердив нацпрограму Україна-НАТО на 2020 рік. *Суспільне новини*. 26 травня 2020. URL: <https://cutt.ly/Gb5t8Qn>.

81. 31-а держава – член НАТО – Україна? Чому б ні? – Андрій Таран. URL: <https://www.google.com/search?q=31>

82. Aybet G. Nato's new missions. *Journal Of International Affairs*.1999.
URL: <http://bit.do/ex7W7>
83. Chairman's statement. Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels. 03.12.2009.
URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_59697.htm?selectedLocale=en
84. Chairman's statement. Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters, Brussels. 03.12.2008.
URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46249.htm?mode=pressrelease
85. Facon I. Reforming Ukrainian Defense: No Shortage of Challenges. *Russie. Nei. Visions*. 2017. No.101. C.22-88 / IFRI. URL: <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/autres/2017/2017-facon-ifri-reforming-ukrainian-defense.pdf>
86. Ifantis K. International security: paradigm shift? *International security today: understanding change and debating strategy (SAM Papers)*. 2006. No. 1. PP. 13 – 38.
87. Interview – Anders Fogh Rasmussen / EU-International Relations. 23.05.2016. URL: <https://www.e-ir.info/2016/05/23/interview-anders-fogh-rasmussen>
88. Fakhurdinova M. No Longer a Mésalliance: How Well Prepared Are NATO and Ukraine for Each Other? *SCEEUS Report Series on Ukrainian Domestic Affairs*. No.10. URL: <http://surl.li/olhga>
89. Getmanchuk A., Fakhurdinova M. Ukraine and NATO Standards: progress under Zelenskyy's presidency. Discussion Paper / New Europe Center. April, 2021. 32 p. URL: <http://surl.li/olhfj>
90. Joint press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Ukraine, Volodymyr Zelenskyy; 04.05.2019 / NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_166602.htm?selectedLocale=uk
91. Klitina A. NATO Summit Was a Disappointment for Ukraine, But Progress Was Made. *Visegrad Inside*. 13.07.2023. URL:

<https://visegradinsight.eu/nato-summit-was-a-disappointment-for-ukraine-but-progress-was-made/>

92. Kramer A. E. The Cost of Trump's Aid Freeze in the Trenches of Ukraine's War. *New York Times*. 24.10.2019. URL: <http://surl.li/olhjh>

93. NATO-Ukraine action plan / North Atlantic Treaty Organisation. 22.11.2002. URL: <http://surl.li/oonvt>

94. NATO-Ukraine Distinctive Partnership Turns Twenty: Lessons to Take Forward" NATO Review: NATO review of NATO-Ukrainian relations / North Atlantic Treaty Organisation. 04.06.2017. URL: <http://surl.li/olhda>

95. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meetings of NATO Ministers of Foreign Affairs / North Atlantic Treaty Organisation. 29.11.2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_220665.htm.

96. Russia, NATO, and Black Sea Security / S. Flanagan and others. Santa Monica, California: Rand Corporation. 2020. 195 p.

97. Secretary General and Ukrainian Defence Minister discuss battlefield situation, NATO support/ NATO. 04.12.2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_221015.htm?selectedLocale=en

98. Smith-Meyer S. NATO should be ready for 'bad news' from Ukraine, Stoltenberg warns. *Politico*. 03.12.2023. URL: <https://www.politico.eu/article/nato-boss-jens-stoltenberg-warns-of-bad-news-from-ukraine/>

99. Speeches & transcripts/ North Atlantic Treaty Organisation. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions.htm>

100. Stoltenberg Warns Of 'Long Journey' Ahead In Ukraine War,' As Air-Raid Sirens Blare Over Kyiv. Radio Free Europe. 10.11.2023. URL: <http://surl.li/oqfbh>

101. Ukraine presents and agrees new reform plan with NATO – Stoltenberg. *Ukrainska Pravda*. 29.11.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/11/29/7430881/>

102. Ukrainian Military Pages. URL:

<https://www.ukrmilitary.com/p/logistic-command.html>

103. Vilnius Summit Communiqué, Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius 11 July 2023 / North Atlantic Treaty Organisation. URL:

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm.

104. Zima A. NATO and the war in Ukraine. Limited role but reinforced legitimacy? IRSEM. August 24, 2023. 11 p. URL: <https://www.irsem.fr/media/5-publications/nr-139-zima-nato-ukraine.pdf>

